1 KORIND

1 Korindro Mande Tabango

Pol ngu Epesas, endemo nguno ootooro, ene ngu naruno, nga so uyi nga nakangoro, Korind oni simoo bare nowoondoyemo hamoo teyingo, nguro soweyoyingo. Korind endega ngu urungga, ene oowooyi gome etenggo. Ngu mera gumisina Akayiya ko Giris. Ngu endegano nguno ngu, ngu oni simoo bare gumingga ngu Yudanonggo, ko, oni simoo bare gumingga ngu Giriknonggo ombuyingo. Oni simoo bare oowooyingga ngu mera gumisina, nguno ngu, ene ooye ngu oowooyingga oorengo. Ene digi beye oowooyingga, ko, ingonduduye nguya urungga. Ngundiromu, ene godange anut nguno yambo mande tero, enengo ingonduduye ngu ukingootoni, ko, enengo ingonduduye gura gura, ko muri biyomi ngundo ukingoyunoote.

Ene Polndo oore erayaga endeyoyingongga ngu, enengo koni koreteyingo ngu Korind, oni simoo bareno Anutro Mande Keta Mesarango ngu wesiyoro yunoyingo. Pol ene (Tisa) oo nakanaka ko tero, nguno ene dagoma gura bidodo gura gumi, ngundiro nguno, ko tero, ene ngunonggo yoyokoro toongeyingo. (Aposel 18:1-17) Kootuyisina, ngu naruno nguno, Apolos enebana ko ngusina oororo, Anutro Mande Keta Mesarango ngu wesiyoro yunoyingo. Ene nguno ko tero oodoni, mande binga gura Polndo ngandiro ingoyingo. Korind oni simoo bare enengo nowoondoye hamoo teyingongga,

ngu gome nenengo kini. Ngundiro mande ingoro, nguro ngu kowuringga nguro nga so uyi nakayangga nga nakangoyingo.

Mande gumi gumi ngu, nga bukgano ngano oorooteku, ngu ngandiro:

* Kambayeroyingo mande. 1:1-9.

* Rongge sambi tero, nguro usowooro ngu, oni simoo bare nowoondoyemo hamoo teyingo ngu kewooroyemo ooroote. 1:10-4:21.

* Mera ngaro muri, ngundo ngu nowoondoye hamoo teyingo, oni simoo bare nguro ingonduduye yoyingo. 5:1-6:20.

* Kamebare teweroyi nguro mande. 7:1-40.

* Noore nowoondonani eraya ma oruwa. Noore ngu komo Krayisro nowoondonanimo hamoo tetoni, oruwato. 8:1-11:1.

* Yambo mande teweroyi, nguro muri gura gura ngu nowoondoyemo hamoo teyingo oni simoo bare. 11:2-14:40.

* Krayis ngu ko ootoogeyingo. Ngundiro nangge, oni simoo bare nowoondoyemo hamoo teyingo ngu ko ootoogewanggo. 15:1-58.

* Pol enengo ingonduduni nguro eyingo, kambayeroyingo mande, ko, mande gumi gumi ngu ingoweroyi mande. 16:1-24.

Korind Kristen Simoo Barero Polndo So Uyi Koretero Nakangoyingo

1 No Pol, Anut enengombo negoneroro, noyoro, Yisas Krayisro Aposel rogoneroyingo. Nondo nga so uyiga nga nakangootoowe, ko noorengo doboonani Sositenis nguya hooroowenerowo.

2 Ye Korind endemo Anutro simoo bare
yoyetoni oorootenggoku, nguro nakangoro
yunooteroku ngu, Yisas Krayis ngundo tetoni,
ye kundingiyi tunootetoyi, enengo oorengo
rogo tetoni oorootenggo. Ngundiro nangge,
mera bidodomo oni onendo Yisas Krayisno
yemboongero kundingiyi oorootenggoku, nguro
nguya nakangootero. Yo, noorengo Urungga Oo
Bidodo Simburi Simbunani, oni gidarega nguya
Simbuye.
3 No Anutno yemboongeteno. Noorengo
awanani Anut ko noorengo Urungga Oo Bidodo
Simburi Simbunani, Yisas Krayis, gedo suman-
gengge ko gengo nowoondoge imakeyingongga
ngu, gengo Kristen simoo bare yuno. Ero yem-
boongeyingo.

Polndo Anutno Esosooteyingo

4 Yisas Krayisro koni, ngunonggo Anutdo ye
sumangeni ayibini ngu, ye yunowoku, nguro
no suwooyi sano Anutno yengo yemboongero
esosooteteno.
5-6 Ngundiro nguro, ye Krayis Yisasro mandeni,
oo bidodo noorendo yeno wesiyoro ewootoku,
ngu yengo nowoondoyemo kuri yanggango oo-
roote. Ngunonggo Anutdo ye yoyeni, enengo
muri gome oorengo ingoro, enengo mande wesiy-
oweroyi nguro gome ingowanggo. Ngundiro tero,
ye mete enengo mandeni ngu oni gidaregano
gome wesiyoro etoyi, ene nguno yanggango
yowanggo.
7 Ngundiro nguro, ataga nga naruno ngano,
ye nguya noorengo Oo Bidodo Simburi Sim-
bunani Yisas Krayis omburo tunooteweroyi, ngu

sobowooya oriyi. Nguno ye Yuka Kundingiyi
nguro sumangeni, ngundo enengo koni teweroy-
imboro ingoyingo gura gura ye kingo duwoo
yunooteku, nguro ye ma wenonowanggo.
8 Kini, Yisas Krayis, ngundo ye yanggango
teyunootoni, ye nguno yanggango ootooro oode,
yengo naru kini teyingo naruno, ye weti biyomi
gura noorengo Oo Bidodo Simburi Simbunani,
Yisas Krayis, ngu doongeyimo ma tunootewa.
9 Anutdo ye negoyerowoku ngu, ye enengo
Nangoni Yisas Krayis, noorengo Oo Bidodo
Simburiga nguya nowoondoye gobooro yetoyi,
ene suwooyi sano yeya oruwanggo. Anutdo
newende hamoomonggo oo bidodo teweroyim-
boro eyingo ngu, ene komo hamoo oorengo
ngundiro temukowa.

Korind Kristen Simoo Bare Usowooro Songo Songo Teyingo

10 Nguro ngu, ye Kristen konebane, nondo ye
noorengo Yisas Krayis Oo Bidodo Simburi Sim-
bunani, nguro oowooyimo, no ye ngu muringga
ngu teyi, ero eririyerooteno. Ye bidodo mande gu-
ranangge erogogo, nguro yengo simoo bare ngu
usosowooro ma oruwero. Ye komo hamoo yowu-
ruwooya ingondudu guranangge yeya, nowoon-
doye nguya gobooro siyeya oriyi.
11 Yo, noro Kristen konebane, Kolowi, nguro
keyimo oni, ngundo yengo etoyi ingowono.
Yengo nangge, kewooroyemo ronggeyi tero oo-
rootenggo.
12 Nondo nguro eteno. Ye bidodo yengomo
yengomo mande ngandiro gura gura etenggo.

Gidaregado etenggo. No ngu Polro mandeni keyooteno. Etoyi, gidaregado etenggo. No Apolosro mandeni keyooteno. Etoyi, gidaregado etenggo. No ngu Pitaro mandeni keyooteno. Etoyi, gidaregado etenggo. No Krayisro mandeni keyooteno, ero etenggo.

13 Ngu ndadiro? Krayis usowooyingomu, sosi songo songo bine? Ngundi no Polndo, de omukondino ye hoorooweyerowero kumoowonowo, bine? Ngundi, ye no Pol oowooyimo, sono kundingiyimbo sonoyeroyingo, bine? Hamoo oorengo, ngundiro nguya kini.

14 No nowoondonemonggo Anutno esosootetenoku ngu, nondo ye gura ma sonoyeroyingo. Kini, nondo ngu Krispas, Geyus eraga, ngu nangge ngu ye kewooroyemonggo, nondo sono kundingiyi ngundo sonoyeroyingo.

15 Ngundiro nguro, ye kewooroyemo nguno, gurado ngu, no Pol oowooyimo sono kundingiyi gimuyingo, ero ma ewanggo.

16 Nondo ngu, Sepanas enengo bareyi simoongododo sonoyerowonowo. Gidarega nguya sonoyerowonomu, no ngu ma ingooteno.

17 Krayisdo ngu no oni sono kundingiyimbo oni sonoyerowero, ma soweneroyingo. Kini, no Anut enengo mande gome mesarango nguro murini ngu nangge wesiyoro eweroyimboro sureneroyingo. Nondo ingondududodo onindo mande ero wesiyootenggoku, ngundiro ma tewano. Kini, Krayisdo noorengo weti mbumbuwaro de omukondino kumooyingongga nguro mandeni ngu, nondo Anutro yanggangoni, nguro nangge eteno.

Krayis Ngu Anutro Yanggangoni

18 Oni ene oonooteweroyi, ngundo Yisasdo
noorengo mbumbuwaro kumooyingo mandeni,
nguro buribari etenggo. Ene noore Anut,
enengo simoo bare ko uriyeroro yoyoyingo,
ngundo noore ngandiro ingooteto. Yisasdo
noorengo mbumbuwaro kumooyingo manden-
ingga, ngundo Anut yanggangoni, ngu etuye-
rootoni ingooteto.
19 Yo, Anutro mandeno ete.
Nondo ingondududodo oniro ingoyingo ngu
yomburiyoro yunowano. Nondo oni in-
goyingoyemonggo ingoyingo gura gura
ingootenggoku, ngu andangeyunowano.
Eyingo. (Ayisaya 29:14)
20 Mera ngano ingondududodo oni, Skulno in-
goyingo urungga oorengo ingootenggoku oni, ko
oni mande gome wirikoro ingootenggoku, ngu
oni doongeyemo nangge, ene oowooyidodo. Ngu
oni nguro noore ndadiro ewato? Ene Anut
doongeyimo, ngu oni ngu, enengo ingoyingoye
ngu, kingo oo ngundiro tete.
21 Mera ngaro oni ngu, ene Anutro ingoyingoni
ngu, enengo ingonduduyemonggo, ma ingoro
yowanggo. Kini, Anut enengombo simoo bare
ko yoyowero ingowoku, nguno enengo ko onindo
mandeni wesiyoro etoyi, oni ingoro nowoon-
doyemo hamoo tetenggo. Ene oni mande ngu in-
goro, nowoondoyemo hamoo ma teteku, ngundo
nga ngu kingo mande, ero ingootenggo.
22 Ene Yuda onindo ngu, muri songo gura
onindo ma teweroyimu ngu tetoyi, kenoro ngu,
noore mete nowoondonanimo hamoo tewa, ero

etenggo. Oni sowe gidaregado ngu oni ingoyingo
urungga oorengo, nguro ingonduduni ingoro
ngu, noore nowoondonanimo hamoo tewa, ero
etenggo.
23 Ene noorendo ngu Krayis de omukondino
dowooro sanggaweyingo, nguro mande murini,
ero wesiyoro etetoku, ngu Yuda oni nowoon-
doyemo hamoo ma tete. Oni sowe gidaregado
mande nga ingootoyi, kingo mande ngundiro
tete.
24 Ene noore Anutdo rogoyeroyingo ngu in-
gowootoku, ngu noore Yuda oni, ko oni sowe
gidarega nguya noore ingooteto. Krayisno
Anutdo noore yanggangoni, ingoyingoni nguno
etuyerowo, ero ingoyingo.
25 Ene Anutdo simoo bare ko yoyowero
ingondudu teyingongga, ngu mera ngaro onindo
ingonduduye urungga ngu dagayeroyingo.
Ngundiro nangge, Anutro yanggangongga,
ngundo Krayisnonggo, noore ko yoyowero
teyingongga, ngundo mera ngano oniro
yanggangoye urungga oorengo ngu, hamoo
oorengo dagate.

26 Yo, Kristen konebane, ye ingondudu teyi.
Kuri Anutdo ye negoyeroyingomo nguno ye
nowoondoyemo hamoo tewonggoku, ngu mera
ngaro oni doongeyemo, ye kewooroyemo
nguno ingoyingo oni, yanggangoyedodo oni,
ko oowooye bingamiyedodo oni oowooyingga
nguya kini.
27 Yo, Anutdo enengo ingoyingo, ngunonggo
ene oni ngundiro ingoyingoye, ko yanggangoye
kini ngu yeni, ingoyingo yanggangoyedodo tete.

Ene ngundiro tero, enengo yanggangoni, ngu
mera ngaro oni ingoyingoye, ko yanggangoye-
dodo etenggoku ngu etuyerootoni, ngu kenoro,
ingoro, ene oyimo yootenggo.
28 Anutdo mera ngano oni oowooyi bingamiye
kini ngu yoro, onindo oo oowooyi biyomi eteng-
goku, ngu yeni, oowooyidodo tunootewa. Yo,
Anutdo oni ingoyingoye kini ngu yoyootoni,
ngundo oni ingoyingoyedodo ngu yowoongootoyi
oonootewanggo.
29 Ngundiro teweroyi, nguro mera ngano oni
simoo bare gura, Anut doongeyimo, enengombo
oowooye bingamiye ero okooweroyi, ngu er-
eremo kini.
30 Yo, Anutdo ye Yisas Krayisya gobooro
oruweroyimboro yoyeyingo. Anutdo Krayis
ngu, noorengo ingoyingo nguro Simburi tero,
oruweroyimboro yeyingo. Yisas Krayisdo
nangge, ngu ene noore yoyeni, gome nenengo
oorengo kundingiyi endeyoro oruweroyi,
ngundo nangge, ene noore uriyeroro, ko
yoyoyingo.
31 Ngundiro nguro, Anutro mandeno ngandiro
ete.
Oni gura ene oowooyi bingamini okoowero ngu,
ene komo Anutro oowooyi bingamini eya
okooni. Ero eyingo. (Yeremayiya 9:24)

2

Polndo De Omukondiro Mandeni Yootunoro, Ero Etuyeroote

1 Ye Kristen konebane, no nguya kuri ye
tanggeyemo nguno ombuwonoku, nguno no

Anutro mande keta gome mesarango ingoyingo urungga oorengo, ngunonggo ma ero wesiyoro ye etuyeroyingo. Ene nondo wesiyoro eweroyi nguya ereremo kini, ene no Anutro mande ngu gome nenengo oorengo, ero etuyerowono.
2 Nowoondonemonggo no mande gosiyowonoku, no ngu naruno, ye kewooroyemo oruwonoku, nguno no oo guraro ma ingondudu tero, Yisas Krayisro ingoro, ko de omukondino udooyi kumooyingongga, nguro nangge no ingondudu tewono.
3 Kuri no yeya oruwootoku, ngu naruno ngu, no yanggangone kini. No sosorero mbooro mbooro teweroyi muri gura gurano yeya oruwooto.
4 Nondo mande gome ero wesiyoro etuyerowonoku ngu, no muri nenengo ingonduduye yanggango teweroyi mande ma ero etuyerowono. Kini, no Yuka Kundingiyi nguro yanggangoni ngu nangge, ero etuyerowono.
5 Ngundiro tewonoku ngu, ye oniro ingonduduye nguro nowoondoyemo hamoo ma tewero ero, ngundiro tewono. Kini, ngu Anutro yanggangoni ngu nangge yeni tunootewo.

Anutro Yuka Ngundo Ingoyingo Noore Yunoote

6 Hamoo, oni ene Anutro mande murimo ene yanggango tunootetenggoku ngu, noorendo ene ingoyingo ngu rogoyimo mande ero etuyerooteto. Ene ngu ingoyingongga ngu mera ngaromu kini. Mera nga sobosobo oni tabango, nguro ingonduduye ingoyingoye nguya, ene kinitewa.
7 Nguro ngu noorendo ngu Anutro ingoyingoni yootunoro eteto. Nga mandega nga ngu, ene kuri

kombitero oruwo. Anutdo mera oo bidodo ma yeyingomo, ene noorengo ngu yanggango duridariningga ngu yunowero, ero sunggi yeyingo.

8 Mera ngaro sobosobo oni tabango gurado, ene nga mandega ngaro muri ngu, ene kuri ma ingoyingo. Ene Anutro ingoyingo ngu bidodo ingoro ngu, asa, ene Oo Bidodoboro Simburi duridarinidodo ngu, ene ma dowooro, de omukondino sanggawero ureyi kumoowa.

9 Anutro mandeno ngandiro nakangoyingo.

Anutdo ndawu ooga oni ene nowoondoye
inootenggoku, nguro yomosiyootoni
oorootenggoku ngu, ene oo doongeyimbo
kuri ma kenoyingo, ko sodeyibo ma
ingoyingo, ngu oniro ingonduduno nguya
ma tunooteyingo. Eyingo. (Ayisaya 64:4)

10 Nga mandega nga ene kuri kombiteyingo oodoni, Anutro Yukani ngundo ko tero yeni nooreno yootunoro, etuyerootoni tunooteyingo. Anutro Yukani ngundo oo bidodo ingoro kenoro, Anutro ingonduduni kombiteyingomu nguya ingoote.

11 Oni onendo ngu, ene oni guraro ingonduduni ngu ingowa? Oni ngundiro kini. Ngu oningga nguro newendemonggo nangge ingoote. Ngundiro nangge, oni gura Anutro ingonduduni, ngu ma ingoote. Anut enengo Yukani ngundo nangge, ene Anutro ingonduduni ngu ingoote.

12 Ene noore mera ngaro ingoyingo ngunonggo ma yoyingo. Kini, noorendo Yuka Kundingiyingga yoyingongga ngu, Anutnonggo ombutoni yoyingo. Ngungga ngu, Anutro sumangeni, ngundo enengo Yuka Kundingiyi

noore yunootoni, ngundo Anutro ingonduduni
gomengga, ngu kingo duwoo etuyerootoni
ingooteto.
13 Nga kingo oo duwooga, ngaro noorendo
mandeni yootunoro etetoku ngu, ene noorendo
oninonggo kuri ma yowootoku, ngunonggo eteto.
Kini, Yuka Kundingiyimbo kuri etuyerootoni,
ingowootoku, ngu eteto. Nguro ngu, noore
Yuka Kundingiyi nguro mande ngu oni Yuka
Kundingiyidodo, nguno ero etuyerooteto.

14 Ene oni Anutro Yuka Kundingiyi kini ngu,
ene Anutro Yukani nguro mande ngu ma in-
goro yootenggo. Ndadiro nguro, ene ngandiro
ingootenggo. Mande nga nenengo kini, ero
ingootenggo. Nga mandega noorendo Anutro
Yukanonggo, yootetokungga nga ngu, oni ene
Anutro Yukani kini ngu, ene hamoo oorengo Anu-
tro ingonduduni ingoro teweroyi nguya, ereremo
kini.
15 Oni ene Anutro Yukanidodo ngu, ene mete oo
bidodo kenoro wirikowa. Ene oni Anutro Yuka
kini, ngundo oni Anutro Yukanidodo oningga,
nguro ingonduduni ingoro wirikoweroyi nguya
ereremo kini. Ndadiro nguro, Anutro Yukani
eneno kini.
16 Ene noore ngu Anutro Yukani nowoondo-
nanimo ootooro, ngundo Krayisro ingondudun-
ingga ngu nooreno etuyeroote. Anutro mandeno
mande, ngundiro ero ooroote.

Oni onendo Urungga Oo Bidodo Simburi
Simbunani, nguro ingonduduni ingoro,
ene mete ene ingonduduni ngu soweyoro
mande inowa? Oni gurado ene mande

inoweroyi kini, ero eyingo. (Ayisaya 40:13)

3

Kristen Oniro Ko Oni Ngu Anutro Ko Oni

1 Ye Kristen dobookurine, nondo yeno mande
ero yunowonomu, ngu Anutro Yukanidodo
nguno mande ngundiro, ma ewono. Kini, no
oni mera ngaro ooro ingondudu tetenggoku,
ngundiro ewono. Ndadiro nguro, ye Krayisro
mande murinimo ngu, ye simooye owita bobodi
ngundiro oruwonggo.
2 Nondo ngu, kuri ye nono nangge yunoro
muwooyerowono. Oowari yanggangomu ngu
Anutro ingoyingo yanggango ngu, no ye ma
yunoyingo. Ngu naruno, ye oowari yanggango
ngundiromu nguya ereremo kini. Ataga nguya ye
ma mete teyingo.
3 Nguro ngu, ye ngu ingondudu kurimingga,
nguro murimo oorootenggo. Ye nowoondoyemo
dobookuriyeboya boguwooro rongge sambi
teweroyi muringga, ngu tero, mande gumi
gumi ero oorootenggo. Yengo endeyoyingo ngu,
oni Krayisro murini ma keyootenggoku, ngu
ngundiro endeyootenggo.
4 Nguro ngu, ye ngandiro etenggo. Oni gurado
ewa. No Polro oni. Etoni, oni gurado ewa. No
ngu Apolosro oni. Etoni, ngundiro muringgano
nguno, ye mande muri gome nenengo ngu ma
keyootenggo. Kini, ye mera ngaro muri ngu
keyootenggo.
5 Nguro ye gome ingoyi! Apolos ngu ndawu
oningga? No Pol, no ngu ndawu oningga? Noore

erayaga nga ngu, ko oni nangge. Noorengo konari nguno, ye Anutro nowoondoyemo hamoo tewonggoku ngu! Urungga Oo Bidodo Simburi Simbunani, ngundo noore ko songo songo yunowo.

6 Ngundiro nguro, no Polndo, ngu oo yuwooyi miwonoku ngu, Apolosdo ngu uru dowooro komoongootoni, ene Anutdo yeni oorero urungga yewo.

7 Ngundiro nguro, oni oo yuwooyi mitekungga ngu, ko oni oo komoongootekungga nguya ene oowooyari bingamiyaridodo kini. Ene oo tetoni ooretekungga, ngu Anut enengombo nangge, ene urungga oowooyi bingaminidodo oorengo.

8 Oni oo yuwooyi miteku ngu, ko oni oo komoongooteku nguya ngu koyari guranangge, ereremo oorengo. Enengo eraya eraya enengomo enengomo ko teworiku, nguro uriyi nenengo ngundiro yowari.

9 Hamoo, noore ngu Anutya, ko gobooro teteto. Ye ngu Anutdo enengo koni, ko enengo yani, ngundiro merako ngano oorootenggo.

Kristen Oniro Ko Oni Ngu Ya Yeyingo Oni Ngundiro

10 Yo, ye Anutro yani ngundiro. Anutro sumangeni ngu no nunootoni, nguno no ya yeyingo oni tabango ngundiro tero, no ya nonggini kuri miwono. Ngundiro tetoowe, ene oni gurado ngu ya nongginingga, ngu sanganimo ya yewo. Ene oni bidodo gome ingonda teya ngu, ene ngu ya nongginingga, ngu sanganimo ya gome oorengo ngu nangge yeyi. Ya ngu Anutro Kristen oni simoo bare.

11 Ye ingootenggo. Hamoo, ya nonggini gagiwi
merako oorootenggoku ngu yaro damoni, ero
ingootenggo. Yisas Krayis ngundo nangge yaro
nonggini gagiwi merako oorooteku, ngu damoni
ngundiro. Damoni yanggango gura kini.
12 Anutro ko oni, ngundo Anutro mandeni,
ngu nenengo oorengo oni etuyerowaku ngu, ngu
ene ya gome yanggango yeteku ngundiro. Ene
ko oni gura Anutro mandeni gome nenengo ma
etuyerowaku ngu, asa, ene ya biyomi yeteku
ngundiro.
13 Arisa, Kristen oni bidodoboro koye ngu,
kootuyisina engge nenengo ngundiro nangge
tunootewa. Nguro mandeni wirikoyingo naruni
tunootetoni ngu, de kookingo ngundiro. Ngu
de kookingongga, ngundo oni bidodoboro koye
songomo songomo towooyeroro wirikoyerowa.
Nguno oni enengo koye kenoro ingowanggo. Oni
nguro koni tewoku, ngu metemi, ngundi kini, ero
ingowanggo.
14 Ene Krayisdo oni guraro koni wirikootoni,
gome nenengo tetoni ngu, asa, ngu oningga ngu
ene urini ngu gome oorengongga ngu yowa.
15 Ene Krayisdo oni guraro koni wirikootoni
nenengo kinitetoni ngu, asa, ngu oningga nguro
urini nguya ma yowa. Ene enengo keta
oruweroyiga ngu ma oonootewa. Oni ya dero
oo sitowini bidodo demukootoni, kingo kande
oorero toongeteku ngundiro.

Kristen Oni Simoo Bare Ngu Anutro Ya Kundingiyi

16 Ye Kristen oni simoo bare, ye nangge ngu
Anutro ya kundingiyi. Anutro Yuka ngu ye
nowoondoye newendemo nguno oorooteku ngu!
Ye bine ngu ma ingootenggo?
17 Yo, ye ngu Anutro ya oorootenggo. Oni
gurado Anutro ya ngu yomburiyootoni ngu,
asa, Anutdo ngu oningga nguya yomburiy-
owa. Ndadiro nguro, Anutro ya ngu kundingiyi
oorengo, ye nangge, Anutro ya.

Noore Oni Gura Oowooyi Ma Okoowato. Anut Doongeyimo, Ngu Kingo Oo Ngundiro.

18 Ye oo ngandiro ngu ma kabetewero. Ye
kewooroyemo nguno oni gurado ene mera ngaro
murimo endeyoro oode, ngunonggo ewa. No
ingondudune ingoyingonedodo, ero ewa. Ene
komo mera ngaro muri ngu yokoya yowooren-
goya ngu, ene mete ingonduduno ingoyingo-
nidodo Anutdo inootoni tunootewa.
19 Ndadiro nguro, mera ngaro ingondudu
murini ngu, Anut doongeyimo ngu, muri biy-
omi wenonoyingo ngundiro. Anutro mandeno
nakangoyingomu, ngu ngandiro ooroote.

Anutdo ingondududodo oni enengo godange muriye gura gura ngundo gosiyerooteku ngu, onindo seba bowerano nusako yootenggoku ngundiro. Eyingo. (Yob 5:13)

20 Anutro mandeno ngandiro nguya ete.

Anut Oo Bidodo Simburi Urungga, ngundo oniro ingoyingo ingonduduye ngu ingootoni, ngu engge kini tete. Eyingo. (Sam 94:11)

21-22 Nguro ngu, oni gura enengo oowooyi
bingami ma ero okoowero. Pol, Apolos,
Pita ngundo yengo tabango oni ootooro
hoorooweyeroweroyimboro yoyeyingo.
Merangga nga bidodomo gome oorootenggoku,
ngu bidodo ye hoorooweyerowero oorootenggo.
Oni keta oruweroyi; oni kumooweroyi; oo
bidodo ataga oorootenggoku nga; ko oo
kootuyisina tunootewaku, ngu oo ngu bidodo
ye hoorooweyeroyingo.
23 Yo, ye ngu Krayisromu, Krayis ngu Anutromu.

4

Oo Bidodo Simburi Urungga, Ngundo Enengo Ko Oni Ngu Wirikoyerowa

1 Onindo noore yeyoro ingootenggoku ngu,
noore Krayisro ko oni, ene hoorooweyingo oni,
oorooteto. Noorendo Anutro mandeni kuri kom-
bitero oruwokungga ngu yootunoro eweroyi,
nguro ko oni yoyewo.
2 Ko oni, nguro mamana mande ngandiro: ene
komo ko gome sobowooro ko tewanggo. Ngu ene
ingondudu guranangge ingoro, ngunonggo ko
gome tetenggoku, ngu enengo sobosobo oni, ngu
etungowanggoku, ngu ko oni ngu gome nenengo.
3 Yendo bine, ngundi oni gurado, noro murine
kone nguya wirikoro kenowero towoonerowaku
ngu, nondo ngu ooga ngu ingootoowe, kingo oo
ngundiro tewa. Yo, no nenengombo nenengo
murine, kone nguya wirikoro, ma kenoro in-
gooteno.
4 Hamoo, no nenengo biyomine gura ma
kenoro ingooteno. Nguro ngu, no nenengombo

ngandiro ma ewano. No oni gome nenengo
oorooteno, ero ma ewano. No wirikoneroweroyi
ngu, Oo Bidodo Simburiga, ngundo nangge
wirikoneroote.
5 Arisa, yendo eriri tero, oni sodedo ma
wirikowero. Ndadiro nguro, Yisas ombuweroyi
naruwo ngu ma tunooteyingo. Oo Bidodo
Simburi Yisas, ngundo ombuyago wirikoni. Ngu
naruno nguno, enendo oo ngu bidodo ooreriko
oongootoni oorooteku, ngu yoro soru himimo
tunoo watayewa. Onindo nowoondoyemonggo
nangge, mande ingootenggoku, ngu bidodo
yootunootoni tunootewa. Ngu naruno, Kristen
oni guranangge nangge Anutdo bingamiye, ero
okoowa.

Korind Oni Simoo Baredo Enengo Bingamiye, Ero Okooyingo

6 Ye Kristen konebane, nga mandega nga
nondo, noore Apolosya bungomo rogo tetenggo.
Ene nga mandega nga ye mete nooreno ingoya,
ye ngunonggo Anutro mande muri nenengo ngu
yoya gome oriyi. Yendo oni gura bingami, ero
okooro, oni gura oowooyi ma wongooyi uwero.
7 Onendo ge goyoro oni urungga goyewo?
Anut nangge. Hamoo, ge Anut kandeyimonggo,
oo bidodo kuri yoro ngu, asa, ndawugaro
nguro, gengo oowoongge bingamingge nangge
ero okoote?
8 Yo, ye ngandiya ingondudu teyi, yengo
nowoondoye Yuka Kundingiyimbo angetoni,
nguro ye Anutro mandeni murini ngu bidodo
kuri yomukowonggo. Ngundiro nguya kini. Yo,
ye ingoyingo yoyi, yengo ootootooye muriye

ngundo ngandiro ingootenggo. Krayisdo omburo, simoo bare soboyeroro oodoni, ye eneya gobooro simoo bare soboyeroro oruwero ero ingoro ngu, asa, noorendo ye koye tero soboyeroweroyi, ngu ma ingowero. Ngu hamoo tetoni ngu, asa, noore Kristen oni bidodo simoo bare soboyeroweroyi koyi, ngu tewato. Ene yendo ingoyingo yootenggokungga, ngu nenengo kini.

9 Nondo ngandiro ingooteno. Anutdo noore Aposel yoyewoku, ngu oni kootuyesina oorootenggoku ngundiro. Anutdo oni bidodo, ko Engel oni nguya doongeyemo noore rogoyerowoku, oni yureyi kumoowero tetenggoku ngundiro.

10 Oni gidaregado nooreya ngandiro ingootenggo. Noore Krayisro oni oorootetoku, ngu wenonoyingo oni, ero ingootenggo. Ene yengombo ngu ngandiro ingootenggo. Noore Krayisnonggo ingoyingo urunggadodo, yanggangonanidodo, oowoonanidodo oorooteto, ero ingootenggo. Ene yendo nooreya nguya ngandiro ingootenggo. Ene yanggangoye oowooyedodo nguya kini, ero ingootenggo.

11 Kurimonggo mayero, nga naruno ngano nguya noore oowariro kumooro, sonoro hahangero, towi kumbaro ingoro wenonootooye, kandeye oondookero yutoro oweyerootoyi, noore nenengo bibitero oruweroyi musinani kini.

12 Noorengombo kandenanimbo ko yanggango teteto. Oni noore yomooyunoro mande etenggoku ngu, noorendo ene hoorooweyeroro Anutno yemboongetooye, kumanadodo tetoyi,

ngundiro yemboongeyingo. Oni noore yomburiyerootenggoku ngu, noorendo kowuri ngu koorowooteto.
13 Ene nooreya mande biyomi oorengo ngu etenggoku ngu, ene noorendo ngu ayibi mande ememonggo eneno gumi eteto. Noore ngu mera bidodoboro kitikata, ngundiro oorengo tero oorooteto. Noore oni bidodoboro sugabo ngundiro teteto. Noore kurimimonggo ngundiro oodooye omburo, ataga oorooteto.

Korind Oni Simoo Bare Ene Komo Polro Murini Ngu Nangge Teyi

14 Nondo nga mandega nakangootenoku, ngando ye oyimoyeroni ero kini. Kini, ye noro simoone, nguro yengo nowoondoyi tero nguro, nondo yengo ingonduduye ngu yanggango teyunowero nakangooteno.
15 Yengo sobosobo oni ngu ma kandangeweroyi, oowooyingga oorengo, ngu Krayisro mande murinimo soboyeroweroyi, ene yengo Awaye oowooyingga kini. Ene Yisas Krayisro murinimo ngu, nondo nangge yengo awaye oorooteno. Yo, nondo Anutro Mande Keta Mesarango, ngu yeno koretero wesiyoro etoowe, ye nowoondoyemo hamoo tewonggoku, nguro no yengo awaye.
16 Nguro ngu, no ye eririyerootenoku ngu, ye noro murine, ngu yoya kenoya, ngundiya teyi.
17 Ngundiro nguro, nondo Timooti nguro gome ingootenoku, ngu nenengo nangone ngundiro sureyootoowe, ye tanggeyimo oorowute. Ngu ene Urungga Oo Bidodo Simburiga, nguro newendemo hamoo teyingo. Ngundo Krayisro mande

murini nondo etuyerowonoku, ngu soweyoro etuyerowa. Etuyerootoni, nguno yengo nowoondoye ngu yokutuwootoni, ye ngunonggo nondo Krayisro oore murininggа keyootenoku, ngaro ingondudu tero ngu keyowanggo. Nondo Kristen oni simoo bare ende bidodomo etuyerootenoku, Timootiro murini nguya ngundiro.

18 Oni gidaregado ye kewooroyemo ene ngandiro ingootenggo. Pol, nooreno ombuwero ma ingoote. Ngundiro ingoro, nguro ene ootoogero, windawinda tero endeyootenggo.

19 Ene no yeno sodedo oorowuweroyi ngu, Oo Bidodo Simburi ngundo ingootoni ngu, asa, no ye tanggeyemo sodedo oorowuwano. Ngu naruno nguno, no windawinda tero endeyootenggoku oni nguro mandeye wirikowano. Enengo mandeye ngu enggedodo bine, ngundi kingo mande nangge? No ene kewooroyemo oode ngu, asa, ngu enengo mande ngu wirikowano.

20 Ene Anutro mande murininggа, ngundo oni simoo bare enengo soboyerooteku, ngu kingo mande nangge kini. Anutdo enengo oni simoo bare yanggangoni yunootoni, nguro ene mete enengo oo tewero ingooteku, ngu nangge keyootenggo.

21 Yendo ndadiro muringga, nguro ingootenggo? Nondo omburo, yeno manggaru tero, ngunonggo mamanayerowano, bine, ngundi nowoondone imakeyingo ayibidodo murini nguro Yukadodo oorowuwano, bine? Ye yengombo ngandiya ingoyi.

5

Sebobarese Muri Biyomi Ngu Korind Kristen Kewooroyemo Oruwo

1 Mande binga ngandiro ingowono. Ye kewooroyemo nguno, erambarisa oruweroyi muri ngu yomburiyootoyi ingowono. Ngu muringga ngu, oni sowe gidarega kewooroyemo, ngu muringga ngu kini. Ngu ngandiro: Oni gurado, enengo eweyi nguro bareyi kootungga ngu woosooro yowo.

2 Nguro, ye mande konokono tero oorootenggo! Ye komo mera utoro windawinda tetenggoku, muringga ngu yokoya, nowoondoye yowoorengoya, weti mbumbuwa ye kewooroyemo oorooteku, nguro sendo moguru teya oriyi. Ye komo oni ngundiro muri biyomi tetekungga, ngu owetoyiga toongeni, ene yeya ma yowuruwooro oruwero!

3 Hamoo, no yeya ma oorooteto. Ene noro nowoondone ngu yeya oorooteku, nguno oni ngundo muri biyomingga tewoku, nguro mandeni ngu no kuri kenoro wirikoro ingowono.

4-5 No kuri ngandiro ewono. Ye Oo Bidodo Simburi Yisas oowooyimo ko enengo yanggangonimo yowuruwootenggoku naruno ngu, noro ingondudune nguya yeya oruwa. Ngundiro nguro, ye ngu oningga ngu yoro, komo Setanro kandeyimo yeyi. Nguro ngu, enengo mbumbuwaro murini ngundo yomburiyowa. Ngundiro tetoni ngu, asa, Urungga Oo Bidodo Simburi Simbunani Yisas, nguro narunimo gaboyi yowa.

Korind Kristen Onindo Oni Biyomi Komo Oweyi

6 Yendo mera biyomi utoro windawinda
tetenggo. Ngu muri gome nenengo kini. Ngu
ngandiro: Ene oni gura weti mbumbuwa tero
oruwaku ngu, ngundo ngu ye Kristen bidodo
nowoondoye yomburiyomukowa.
7 Ngundiro nguro, ye komo weti mbumbuwa ye
kewooroyemo oorooteku, ngu andangeya yokoyi.
Ye ngundiro tero, nowoondoye metemi nenengo
oruwanggo. Ndadiro nguro, Anutro Sipsip ngu,
Krayis ngundo kuri wooro yero, noorengo weti
mbumbuwadodo kumooyingo.
8 Yudaro kundingiyi ngu kenoweroyi naruno
ngu, ene Yis yano oorooteku andangero yokoro,
ene oomanongoyingo kingo kayingo. Ngundiro
nangge, noore nguya komo noorengo weti
mbumbuwa kewooronanimo oorooteku, ngu
bidodo andangero yokowato. Noore ngundiro
tero, asa, noore mete Krayisya siyero enengo
murini gomemu keyowato.
9 So uyi gurano, no kuri yengo nakangowonoku
ngu, ngandiro ewono. Ye oni sebobarese muri
biyomi tetenggoku, nguya ma siyero, dobooye
tero gobooro ma oruwero. Eyingo.
10 Ene oni bidodo mera ngaro, oni ene sebo-
barese muri ngu oo kenoro kenomayingootenggoku, oni ganayeroro kingo oo duwoo yoweroyi,
oni ene mera mbooro biyomi nguno yambo
mande tero ngu keyootenggoku, ye yoyokoro
songo oruweroyi ereremo kini. Hamoo, ye oni
bidodo ngundiro muri biyomi ngu hamoo yokoro
ngu, asa, ye komo nga merangga nga hamoo
oorengo yokowanggo.
11 Ene nondo mandega nakangowonoku, nguro

damoni ngandiro. Ye oni gurado Kristen doboone etoni, ene ngu oningga nguro murini biyomi ngu ngandiro: sebobarese muri ngu tero; oni guraro oo kenomayingoro; mera mbooro biyomi nguno yemboongero; oni gidaregaya kootuyesina mande ero; ene biya sono urungga nero wenonoro endeyoro; oni guraro oo ngu kingo sobiyoro yooteku ngu, ngu oningga nguya yeya ma siyero oruwero. Kini, ye ngundiro oni nguya, oowari gobooro ma newero.

12 Oni Krayisro murini ma keyootenggoku ngu, wirikoyeroweroyi kongga ngu noromu bine? Kini, Anut enengo ko nangge. Ene oni yengo kewooroyemo Kristen murimo oorootenggoku ngu, yengombo koyi teya wirikoyeroyi.

13 Yo, oni Krayisro murini ma keyootenggoku ngu, Anutdo wirikoyerowa. Ene Anutro mandeno ngandiro ete.

Ye kewooroyemo oni ngundiro biyomi ngu andangeya yokoyi. Ero eyingo. (Dutoronomi 17:7; 19:19; 22:21; 24; 24:7)

6

Kristen Dobooyi Yoro, Kootno Ma Wirikowa

1 Ye kewooroyemo nguno oni gurado Kristen dobooyi guraya bine mandedodo tetoningga ngu, ene Gabumanno oororo Koot ma tewero. Kini, ene komo Kristen oniro yowuruno dobooyiboya mandeyari ngu yomosiyori.

2 Wirikoweroyi naru wengamo nguno, noore Kristen simoo bare ngundo mera bidodomo oni simoo bare bidodoboro mandeye wirikowato. Ye

bine, ngu ma ingootenggo? Yo, hamoo, ngundiro
teweroyi tetoni ngu, asa, ye mete mande bobodi
ngundiro ngu wirikoyi.
3 Wirikoweroyi naru wengamo nguno,
noorendo Engel oniro mandeye ngu
wirikoyerowato. Ye ngu ma ingootenggo,
bine? Yo, ngu hamoo tetoni ngu, asa, ye mete
mande bobodi ye kewooroyemo oorooteku, ngu
wirikoyi.
4 Nguro ngu, Kristen oni gura ene bingamini
kini, ngundo nguya ene mete mande bobodi
ngundiro ngu wirikoweroyi ingoyingonidodo.
Ndawugaro, ye ngu mande ngu yoro Gabumanno
oorowutenggo?
5 Nondo nga mandega etenoku nga ngu,
oyimoyeroni, ero eteno. Ndadiro nguro? Ye
kewooroyemo nguno oni gura, ene mande
wirikoweroyi ma ooroote, bine? Ngundo
dobookuriye erayaga nguro mandeyariga
tunootewoku, ngu ma wirikoro yomosiyowa,
bine?
6 Ene ye ngu muringga nguno nangge, Kris-
ten dobooye gurado, Kristen dobooyi yoro,
oni Krayisro nowoondoyemo hamoo ma teteng-
goku, doongeyemo mande wirikoyingo onino
oorowutenggo.

7 Ingoyi. Ye Kristen oni dobookuriye yoyoro,
Gabuman mande wirikoyingo onino yoyeteng-
goku ngu, ye Kristen onindo yengo kewooroyemo
muri nenengo ma tero etuyerootenggo. Ene
oni gurado ye yomburiyerootoni, ye nguro
ma ingowero, ngundi oni gurado yengo oo
yomukootoyi, ye nguro gumi ma tewero. Ngu

muringga ngundo ngu, oni Kootno mandeni
wirikowero ingooteku muringga ngu dagate.
8 Ene yengombo ngu, muri biyomi tero, oni
gidaregaro oo kingo sobibiyoro yootenggo.
Yo, yengombo yengo kewooroyemo Kristen
dobookuriye oorengo, nguno nguya ngu
muringga ngu tetenggo.
9-10 Oni ene muri biyomi tetenggoku ngu,
ene Anut Oo Bidodo Simburiga, ngundo endega
enengo oni simoo barero sobowooteku, ngu ma
yowanggo. Ye bine, ngu ma ingootenggo? Kinite-
toni ngu, yengombo yengo nowoondoye kingo
ganangootenggo. Oni ene buribari sebobarese
tero endeyootenggo; oni ene mera mbooro
biyomi nguno yemboongetenggo; oni ene er-
ambarisa muri yomburiyootenggo; simoondo
enengo nangge, simoo dobooyeboya ebe ko-
rokoro tero endeyootenggo; simoondo oyimo
mande, ngu oni gurano tetenggo; yakaka onindo
muri biyomi tetenggo; oni guraro oo kenomayin-
gootenggo; oni biya sono gome gome nero, nguro
mboorombo yoyoote; oni dobooyi yomooyunoro
kootuyesina mande ete; oni ene dobooyiboro
oo kingo sobiyoro yoote; ngu oni ngundiro ngu
bidodo Anut Oo Bidodo Simburiga, ngundo en-
dega, enengo oni simoo barero sobowooteku, ngu
ma yowanggo.
11 Ye gidarega kuri ngu oni ngundiro oru-
wonggo. Ene yengo weti mbumbuwaye nowoon-
doyemo ngu sonowooro andangeyunootoni, ye
oni nenengo kundingiyi tunooteyingo. Anutdo
ye ngu enengo soreyeroro yootunoro, kumana
yunoro yootunoyeroyingo. Noorengo Anutga,

ngundo Urungga Oo Bidodo Simburi Simbunani Yisas Krayis, nguro oowooyimo, ko Anutro Yukanimo nguya oni nenengo, ero ewo.

Noorengo Gowenani Kundingiyi

12 Hamoo, ene oo gidarega Anutro mande ma yomburiyooteku ngu, ngu oo ngu no bidodo mete teweroyi ingooteno. Ene oo gidaregado hooroowenerowerоyi kini, ngu yokootoowe, ngundo ma sobonerowa.
13 Oni gidaregado etenggo. Oowari ngu kawuyemboromu, kawuye ngu ene oowariromu. Ene ngundiro ero simoo bare etuyerootoyi, ene sebobarese muri biyomi ngu mete teweroyi ero, ngu nangge tetenggo. Ene oowari oo ngu goweyega, ngaro sodedo kinitewa. Ene Anutdo goweyega ngu muri biyomi teweroyi nguro ma yeyingo. Kini, ene goweye ngu Oo Bidodo Simburiga, ngu enengomu nangge.
14 Anutro yanggangoni, ngundo ene kuri Oo Bidodo Simburi Simbunani, ngu merenonggo yokutuwootoni ko keta ootoogeyingo. Ngu yanggangongga ngundo nangge, noore nguya yokutuyerowa.

15 Ye Kristen oni ngu ye Krayisya guranangge. Ye bine ngu ma ingootenggo? Ngu hamoo nguro ye mete goweye yoro sebobarese murimo yewanggo, bine? Kini, ye nowoondoye Krayis inoro, ko goweye yoro, sebobarese muri nguno yeweroyi nguya kini.
16 Oni ene ooreko ooreko bare ngu dowooro boogomooro werewariku ngu, ene goweyari ngu

yeri guranangge tewa. Ye bine, ngu ma ingootenggo? Anutro mandeno ngandiro nakangoyingo.

Ngu simoo bare erayaga ngu goweyari guranangge tunootewa, ero eyingo. (Yenisis /Stat 2:24)

17 Ene oni gura Oo Bidodo Simburi nguya yowuruwooro oruwariku ngu, ene nowoondoye guranangge mo oorooteri.

18 Ye komo sebobarese muri ngu sodedo yokoya sayi! Weti mbumbuwa gumi bidodo onindo tetenggoku, ngu goweye sanganimo tetenggoku ngu biyomi. Ene sebobarese muri, ngu goweye newendemo ngu yeyi biyomi yete. Ngu muringga ngu, Anut doongeyimo ngu biyomi oorengo.

19 Ye bine, ma ingootenggo? Yengo goweye ngu Yuka Kundingiyi nguro ya. Anutdo ngu ene Yuka inoro, enengombo ngu nowoondoyemo uro, nguno ooroote.

20 Ngundiro nguro, ye ngu yengomu kini. Anutdo uri urungga oorengombo, ye uriyeroro yoyowoku, nguro komo yengo goweyega ngu Anut inootoyiga, Anutro bingami eya okooni.

7

Erambarisa Teweroyi Nguro Muri

1 Ataga, no yendo mandega nakangoro nunowonggoku, nguro gumi nakangoro yunooteno. Ngu ngandiro: oni gura ene bare ma yoyingongga ngu, ene gome.

2 Ene sebobarese muri biyomi urungga ooroote. Ngundiro nguro, oni simoo enengomo enengomo baredodo tero oruwanggo. Ngundiro

nangge, bare nguya ene kamesumooyedodo tero
oruwanggo.
3 Simoo goweyi ngu, enengo bareyiboromu,
kameyimbo ngu ma sorengowero. Ngundiro
nangge, bareyi goweyi ngu kameyimboromu,
bareyibo ngu ma sorengowero.
4 Bare goweyi ngu enengo nangge kini, ngu
kameyimboro nguya. Simoo goweyi ngu, bare-
boro nguya.
5 Yari erambarisa teya ngu, gurado gura
ma kootu inoro, goweyi ma sorengowero. Yo,
yaringo eraya eraya nowoondoyari guranangge
yero, naru bodaga nangge kundingiyi ootooro,
nguno Anutno yemboongewero, ngu mete.
Nguno ngu, yari Anutno yemboongewari. Ene
kootuyisina, yari goweyari ko gobooro yero
yowuruwoowari. Yari ko ma yowuruwooro
gobooro oodori, nguno goweyari gome
sobowooweroyi ereremo kini tetori, nguno
Setando towooyerowa.
6 Ene yendo erambarisa teweroyi muringga,
nguro nono sumoo ewonggoku, nguro nondo
ngandiro eteno. Nga ngu mamana mande
oorengo kini.
7 Nondo ngandiro ingooteno. Simoo bare
bidodo ngu nondo bare kini oorootenoku,
ngandiya oriyi, ero ingooteno. Ene Anutdo
ngu simoo bare gidarega yanggango yunooteku
ngu, ene mete gosiyi ootooro goweyi sorengoro,
ene erambarisa teweroyi, nguro ene ma ingowa.
Ene simoo bare gidarega ngundiro ingonduduye
yanggangoye kini ngu, asa, ene erambarisa teyi.
8 Asa, oni erambarisa ma teyingo ngu, ko bare

kameyi kuri kumooyingo, nguro nondo ngandiro
eteno. Ene nondo gosiyi oorootenoku, ngandiro
oruwanggoku ngu, ene ngu gome.
9 Ene yengombo nowoondoye goweye ma
sobowooweroyi, ingoro ngu, ene mete kamebare
tewanggo. Yo, ye mete erambarisa teyi. Kinite-
toni ngu, doongeye uru teyingo muri biyomi
ngundo yengo goweye sobowoowa, ero eteno.
10 Oni erambarisa tero oorootenggoku, nguro
no nga mamana mandega nga, ero yunooteno.
Nga ngu, noro mamana mandene kini, nga ngu
Oo Bidodo Simburi Simbunani, nguro mamana
mande ngu eteno. Bare ngu, ene komo kameyi
ma yokowero.
11 Ene baredo kameyi yokoro ngu, ene komo
kingo orini. Yo, ene gosiyi oruwa bine, ngundi
ene ko enengo kameyimo ko ooroya nowoondo-
yari gobooro yeya oriri. Simoondo nguya, ene
bareyi owero ma yokowero.
12 Nga mandega nga, Urungga Oo Bidodo
Simburi Simbunani, nguro mande kini, nondo
nangge ngandiro ingoro eteno. Ene Kristen
doboonani gura bareyi Krayisro newendemo
hamoo kini, ngundo Kristen doboonani guraya
oruwero etoni ngu, asa, ngu simoongga ngundo
enengo bareyi ngu ma owero yokowero.
13 Ene bare gura kameyi ngu Krayisro newen-
demo hamoo kini, ngundo bareyi yokowero ma
ingootoni ngu, asa, bareyibo ngu simoongga ngu
ma yokowero.
14 Ye ingoyi! Simoo ene newendemo hamoo
kini ngu, ene bareyi newendemo hamoo teyingo
nguya woorogongoro ngu, ene kumanadodo

yootunootoni tunootete. Ndadiro nguro, enengo bareyi ngu newendemo hamoo teyingo. Ngundiro nangge, bare ene newendemo hamoo kini, ene kameyi newendemo hamoo teyingo nguya woorogongoro oorooteriku, nguno ene kumanadodo yootunootoni, tunootete. Ene ngundiro ma tero ngu, enengo simooye nguya, ene kumanadodo ma tunootewanggo. Ene nowoondoye hamoo tetenggoku nguro, enengo simooye, ngu Anutdo kumanadodo yoyeni tunootetenggo.

15 Ene onendo newendemo hamoo kini, ngundo erambarisa muri ngu yokowero tetoni ngu, ye ma soreyerowero, nguno yokoyi. Ngu simoongga, ngu toongewero tetoni ngu, asa, enengo Kristen bareyiga ngu ma sorengowero. Ngundiro toongetoni, Kristen barega ngu, ene mete gosiyi orini, eneno kowuri kini. Ngundiro nangge, ngu bare toongewero tetoningga ngu, asa, enengo Kristen kameyingga ngu ma sorengowero. Kini, Anut doongeyimo, ene mete yokootoningga toongeni. Anutdo noore nowoondonani imakeyingo murimo oruweroyi, nguno negoyeroyingo.

16 Bare ge ndadiro tero, kamengge Kristen murimo yowa? Simoo ge ndadiro tero, ge Kristen murimo barege yowa?

Noore Komo Anutdo Muringga Kuri Yunoyingongga, Nguno Nangge Oruwato

17 Asa, ene Urungga Oo Bidodo Simburi Simbunani, ngundo ingoyingo songo songo, ko songo songo bayetero yunoro, nguno

negoyerowoku, ngu gome dowooya teyi.
Ye erambarisa tetenggoku, ngundi gosiyi
oorootenggoku ngu, yengo muriyengga Anutdo
ero yunowoku, nguno nangge oriyi. Nguro, no
ende bidodomo Kristen oni simoo bareno, nga
mamana mandega nga nangge, ero etuyerooteno.
18 Ene oni gura moondeyi yomosiyoyingo sung-
gidodo, Anutdo ngu negongoro yoyingo tetoni
ngu, asa, ene ngu sunggi ngu goweyimo oo-
rooteku, ngu ma andangero yokowero. Ngundiro
nangge, oni gura moondeyi ma yomosiyoyingo
ngu, Anutdo ngu negongoro yoyingo tetoni ngu,
ene ngu sunggiga ngu goweyimo yeweroyimboro
ma ewero.
19 Moondeye yomosiyoyingo sunggiga ngu, ko
moondeye ma yomosiyoyingo nguya, ngu kingo
oo ngundiro. Ene Anutro mamana mandeni ngu
keyoweroyi, ngu gome nenengo oorengo.
20 Oni gura ko gurano oodoni, Anutdo
ngunonggo negongoro yootoni ngu, ene komo
ngu kongga, nguno nangge orini.
21 Ge kingo kirikiri ko nangge tero oodoyi,
Anutdo ngunonggo negogerootoningga ngu, asa,
ge nguro nowoondoge ma kowuri yewero. Ene
ge oore gurano kingo kirikiri ko teweroyi, ngu
yokoweroyi oore kenoya ngu, ge mete ngundiya
teya, ngu oorega ngu keyo.
22 Ngu ngandiro: ene kirikiri oni gura oowooyi
kini oodoni, Anutdo ngunonggo negongoro
yootoni ngu, ene Anut doongeyimo oowooyidodo
tunootewa. Ngundiro nangge, oni gura oowooyi
bingamidodo oodoni, Anutdo ngunonggo
negongoro yootoni ngu, ene Krayisro kirikiri

oni tunootero oruwa.
23 Anutdo enengo urini urungga oorengombo
ye ko uriyeroro yoyoyingo. Nguro ye oni gidarega
yoyokootoyi, ngundo yengo ingonduduye ngu
sobowooro, ngunonggo biyomimo teyunowero.
Kini, Anutdo yengo ingonduduye ngu nangge
sobowooni.
24 Ye Kristen dobookurine, kono ngundiro
nguno oodoyi, Anutdo ye negoyeroro yoyingo
ngu, ye komo ngu konggano ngundiro oodoyi,
Anutdo ye hoorooweyerowa.

Oni Kamebare Ma Tetenggoku, Nguro Mandeye

25 Ene, ye bare oore simooya ma wereyingo,
yengo mamana mandega Oo Bidodo Simburi
Urungga, ngunonggo ma yoyingo. Ene nondo
nenengo ingondudune ewano. Anutdo noro
sumange tenunoyingo ngundiro, ye nguya noro
mandene nga nowoondoye hamoomonggo in-
goyi.
26 Nondo ngandiro muringga ingootenoku, ngu
metemi. Ataga, nga naruno ngano kowuri
urungga tunootete. Ngundiro nguro, ye ataga oo-
rootenggoku, ngundiya nangge, ye bidodo gome
oriyi.
27 Ge baredoya gobooro oorooteri, bine?
Ngundiro tetoningga ngu, ge bare ngu yokowero
ingondudu ma tewero. Ge bare ma yoyingo,
bine? Ngu mete ge baredoro ma ingondudu
tewero.
28 Ngundiro nguro, ge bare yowaku ngu, weti
mbumbuwani kini. Ene bare oore, ene kameyi-
dodo tewaku nguya, ngu wetini kini. Ene
simoo bare erambarisa tewanggoku ngu, ene

mera ngano kowuri urungga yowanggo. Nondo
ngundiro kowuringga yeno tunooteweroyi nguro
eteno.

29 Ye Kristen konebane, nondo ngandiro eteno.
Naru ootutete. Nga naru bodaga, ngaro ye
ngandiya teyi. Ene ye baredodo ngu, ataga ngano
ngu, ye komo Anutro ko nangge teya, gosiyi
ngundiya oriyi.
30 Oni sendootenggoku ngu, ene komo in-
gowanggo. Ngu sugi ma oruwa, eya ingoyi. Oni
ene oni oni tetenggoku ngu, ene komo nguya
ingoyi. Ngu sugi ma oruwa, ero ingootenggo. Oni
oo uriyootenggoku ngu, ene komo nguya ingoyi.
Ngu kingo oo ngundiro, ero ingootenggo.
31 Oni ene mera ngaro oo nguro koyi teteng-
goku ngu, ene komo mera ngaro oo ngu gome
ma dowootoyi, sugi ma oruwa. Ndadiro noore
ingooteto. Nga merangga ngaro, oo ngu kinite-
mukowa, ero ingooteto.

32 Nondo ngu ye oo oowooyinggado
ingonduduye ma yomburiyowero, ero ingooteno.
Oni ene bare ma yoyingongga ngu, ene Oo
Bidodo Simburi Simbunani, nguro murini, nguro
ingondudu urungga tete. Ene Oo Bidodo Simburi
Urunggado ingooteku, ngundiro tewero ingoote.
33 Ene oni bareyidodo tero ngu, ene mera ngaro
oo nguro ingondudu urungga tete. Yo, naru gumi
ene Anutro koni nguro ingondudu tero, ko naru
gumi ene mera ngaro oo nguro ingondudu tete.
Yo, ene bareyibo muringga ingooteku, ngundiro
tewero ingoote. Ngundiro nguro, enengo in-
gonduduni tege eraya tunootete.

34 Bare oore ma kameteyingo ngu, ene Oo
Bidodo Simburi Simbunanimboro murini, nguro
ingondudu urungga tero, nguro ingonduduni
newende bidodo ene inoni. Ene bare kameyi-
dodo nguro ingonduduni urungga ngu, ene
ndadiro muringga tetoni, nguno kameyi oni oni
teweroyi, nguro ingoote.
35 Nondo nga mandega etenoku nga ngu,
ye hoorooweyerootoningga, gome oriyi, ero
nguro eteno. Nga mandega nga, ye sureyeroro
kini. Nondo ngu ye gome nenengo ootooya,
ngunonggo suwooyi sano Oo Bidodo Simburi
Simbunani, nguro koni ngu nangge teyi. Ye
oo gura gurano yengo ingonduduye nguno ma
yewanggo.

36 Ene oni gurado enengo bare gura soren-
gootoyi oodoni, ene ngu sobowooro enengo
goweyi sorengoro, ma oruweroyi tetoningga ngu,
asa, ene mete sodedomangge bareyiga ngu yoya
gobooro oriri. Ngu Anut doongeyimo, weti
mbumbuwa kini. Ene enengo bareyi sodedo ma
yoro, nguno enengo barega sorengoyingo nguya
torige endeyoro ngu, asa, Anut doongeyimo, ene
weti mbumbuwa tewa.
37 Ene oni gurado enengo newendemonggo
yanggango ingootoni, oo gurado ene ma eririn-
gootoni ngu, ene mete enengombo enengo in-
gonduduni ngu sobowooweroyi, ngu ene mete
bare ngu yokooteku ngu, ene metemi oorengo.
38 Ngundiro nguro, oni gurado ngu bare oore-
gaku yoro bareyi tewaku, ngu muri gome tewa.
Ene oni gurado bare ma yowaku ngu, muri gome
nenengo oorengo tewa.

39 Ene bare guraro kameyidodo tero oodoni,
ngu barega ngu ene kameyimboya gobooro oode
oode oororo, kameyi kumooteku nguno wenga.
Ene kameyi kumootoni barega ngu kingo ootooro
ngu, asa, ene mete simoo gura yowa. Ene kame
tewero ngu, ene komo Kristen simoongga yoni.
40 Ene nondo ngandiro ingooteno. Ene barega
ngu kameyi kumootoni kingo oorooteku ngu,
ene mete oni onidodo teya kingo orini. Anutro
Yukani ngundo mandega nga etunerootoni bine,
ngunonggo eteno.

8

Mbooro Godange Nguno Nusako Karo Wooro Yeyingo

1 No ataga nusako mbooro godange nguno karo
wooro yero yemboongetenggoku, nguro mande
murini ewero. Noore ingooteto. Noore in-
goyingo urungga moore, ete. Ene ngu ingoyingo
urungga ngundo yoyeni oni gidaregano win-
dawinda teweroyi muri teyingo, ero ingooteto.
Ene oni gidaregano nowoondoyi teweroyi muri
teyunoro hoorooweyerootooye ngu, oni mete ngu
Anut gome yanggango keyowanggo.
2 Ene oni gurado enesu nangge oo guraro in-
goro, no oo ngu teweroyi no bidodo watayi ewaku
ngu, ngu nenengo kini. Kini, ene mete nguro
ingondudu urungga gura yowa.
3 Ene oni gurado newende Anut inootoni ngu,
arisa, ngu oningga nguro Anutdo gome ingoote.
4 Asa, mbooro godange nguno nusako karo
wooro yero yemboongero netenggoku muringga,

nguro nondo ngandiro eteno. Noore ingooteto. Anut oorengo guranangge, ngundo nangge oorooteku ngu! Anut gura hamoo oorengo kini, ero ingooteto.

5 Oni gidarega ingootenggo. Hamoo, oombooro oowooyingga, ngu merako ngano, sambono nguya ngu anut, ero ingoro, nguro ene oo bidodo simburi, ero etenggo.

6 Ene noorengo Anut ngu guranangge oorengo ooroote. Ngu noorengo Awanani noore enengomu oorengo. Nguro oo bidodo enenonggo tunooteyingo. Anutdo Oo Bidodo Simburi Simbunani, ngu Yisas Krayis yeni, ngundo oo bidodo yero, nooreno keta oruweroyi yunootoni, nguro noore mete Anutya gobooro oorooteto.

7 Ene oni gidaregado suwooyi sano oombooro godange nguno, ngu muringga ngu keyoro, nguro ingondudu tetenggo. Ngundiro nguro, Kristen onindo ngu nusako songgiwi ngu, ene kuri oombooro godange, nguno wooro yeyingo ngu netenggoku, nguro nowoondoyemonggo tege eraya ingootenggo. Nguro nowoondoyemo ingootenggoku, ngu mbumbuwa tetenggo.

8 Hamoo, oowarimbo yoyoro Anut tanggeyimo ma oorowuwato. Noore oowari nero, ngundi ma nero nguya, ngundo Anut doongeyimo ma hoorooweyerootoni, noore nenengo tunootewato.

9 Ene ye ingonda teyi! Yendo nga oowari nga yengombo mete neweroyi ingootenggoku, ngundo oni yanggangoye kini, nguro nowoondoye yomburiyerootoyi ngu, ngundo yeni ene tootokiyerootoni soretoyi, arisa, ngu muri ngu

nenengo kini.

10 Ene ge Anutno nowoondogemo hamoo tero,
ngunonggo ge ingowa. No oo bidodo mete
newano. Ngundiro ingoro, ge godange anut
nguro yemboongeyingo yano uro, nguno ge bib-
itero oowari nete. Ge netoyi, oni gura ene
newende yanggango kini, ngundo ge geyoro, ene
nguya newendemonggo godange anutro oo karo
yeyingo ngu newaku ngu, asa, gedo ene yeyi biy-
omi yete. Ndawugaro nguro, enengo newendemo
tege eraya ingoote.
11 Ye kenoyi! Yengo ingoyingo urungga nguno,
noore mete oo bidodo nemukowato, ero in-
gootenggo. Ye ngundiro tetenggoku ngu, ngundo
ngu oni newendemo hamoo yanggango kin-
ingga, ngu yendo ene yomburiyoote. Ngu do-
boonaningga yendo newende yomburiyootenggoku, nguro Krayisdo ene nguya ko yowero kumooyingo.
12 Ene Kristen dobookurinani gidaregaro
nowoondoye ma himi yetoni, nguro ene
yanggangoye nguya kini, yendo ngu weti
mbumbuwaga ngu tetoyi, nguno ngu enengo
ingoyingo tegedodo tero yomburiyerootenggo.
Ngundiro murimo nguno ngu, ye Krayisno weti
mbumbuwa tetenggo.
13 Ngundiro nguro, oowari ngundo tetoni, do-
boone ene weti mbumbuwano utoni ngu, arisa,
nondo nusako songgiwi ko ma newano. Naru
bidodomo nguya, no doboone newende yewe
weti mbumbuwano uwaku, nguro ngu ma tero
newano.

9

Anutro Ko Oni Ene Ndawu Ooga Mete Tewanggo

1 Oni gidaregado noya etenggo. Ene oowooyi-
dodo kini, ko ene Krayisro Aposel nguya kini,
etenggo. Ngu mandega ngu hamoo kini. No
enengo Aposel oorengo. No nenengo doon-
genembo Yisas noorengo Urungga Oo Bidodo
Simburi Simbunani ngu kenoyingo. Nguro nondo
Urunggaro mandeni yeno wesiyoro etoowe, ye
ngu ingoro nowoondoyemo hamoo tetenggoku
ngu! Nguro ngu, ye noro konemo oowari
enggeteku ngundiro.
2 Ene oni gidaregado noya ngandiro
ingootenggo. Pol ngu Aposel kini. Ngundiro
ingootoyi, ene yendo noya Aposel oorengo
eya ingoyi, ero ingooteno. Nondo Oo
Bidodo Simburiga enengo mandeni eweroyi
rogonerootoni, no Aposel ko tewonoku, nguro
sunggiyi ngu, ye Anutro nowoondoyemo hamoo
teyingo ngu.
3 Oni gidaregado no noyoro, mande
wirikoyingo onino noyetoyi, nguro mandeye
gumi ngandiro ewono.
4 Aposel oni gidarega ene Anutro mande we-
siyoro eweroyi ko tetoyi, nguro onindo oowari,
sono nguya, yunootoyi netenggo. Nguro ngu,
noore nguya mete oowari sono oo ngu yunootoyi
newato.
5 Aposel gidarega, Oo Bidodo Simburi Yisas
nguro dobookuriyi, ko, Sipas, oowooyi gura Pita
nguya baredodo ko tero endeyootenggo. Noore

nguya baredodo ko tero ma endeyoweroyi, bine?
Kini, mete baredodo ko teweroyi.
6 Noore Banabasya ngu Anutro mandeni ero
nguro koyi teteroku, ene naru gumingga ngu,
nenengo kandenembo no digi beye yoweroyi koyi
tetenoku, ngunonggo oowari yoro netero. Ene
Aposel oni gidaregado ngu, enengo kandeyebo ko
tero, ngunonggo oowari ma yootenggo. Nguro
ngu, noore nguya mete ye kandeyemonggo
oowari yoro newaro.
7 Ndawu oninggado ene me oni tero,
ngunonggo enengombo oowari erewero nero
endeyowa? Kini, enengombo oowari erewero ma
yoro newa. Ngundiro nangge, ndawu oninggado
ene oowari koyi tero, ngunonggo engge ma yoro
newa? Kini, oowari koyi teteku, nguro engge yoro
newa. Ndawu oninggado, ene Bulmakawu boga
ngu sobowooro, nguro koyi teteku, ngundo ene
nonowo winggoro urumi yoro ma newa, bine?
Kini, ene Bulmakawu nguro nonowo winggoro,
mete newa.
8 Nondo bine, oniro ingondudu ngu keyoro
mande ngandiro eteno? Kini, mamana mandeno,
ngundiro mayete.
9 Mosesndo mamana mandeno ngandiro
nakangoyingo.

Bulmakawu ngu nggire oowari ngu wongootoni,
besooweroyi naruno, ngu manggowo ma
ukingowero. Eyingo. (Dutoronomi / Lo
25:4)

Anutdo ene Bulmakawuro nangge nguro
nowoondoyi teyingo, bine? Kini, noorengo
eyingo. Ngu naruno nguno, noore Anutro koni

tetooye ngu, asa, yengo ko ngu oowari sono
nguya noore yunootoyi newato.
10 Mosesndo noore nguya bine, eyingo? Yo, nga
mandega nakangoyingongga nga ngu, noorengo
eyingo. Oni ene ko tero, ene oowari miteku ngu,
nguro engge ngu kootuyisina gidarega enengo
neweroyimboro yowa.
11 Arisa, noorendo Yuka Kundingiyi nguro oo
yuwooyi, ngu ye kewooroyemo kuri miwootoku
ngu, yebana gowenani ngaro oo ngundo noore
hoorooweyeroro yunoweroyi ngu mete.
12 Oni gidaregado yeno hoorooweyeroyingo, oo
yowero sumoo etenggoku ngu, asa, noore nguya
oo ngu, komo mete yoweroyi. Ene oo ngu
kuri noorendo ma yoyingo. Kini, noorendo
kowuri bidodo ngundiro ngu koorowooro oo-
rooteto. Noorendo Krayisro mande gome ngaro
oore ma doongoowato.
13 Oni ene Yudaro yowuru ya oowooyi Tembel
nguno ko tetenggoku, ngundo ngu, ene Tembel,
nguro oowari nguromu yoro newanggo. Ene oni
Anutno wooro yeweroyi nombono ko tetenggoku
ngu, ene wooro yeweroyi nusako gumingga yoro
newanggo. Ye bine, ngu ma ingootenggo?
14 Ngundiro nangge, Anut Oo Bidodo Simburi
Urungga, ngundo eyingo. Oni ene mande
keta gome mesarango, ngu wesiyoro ero etuye-
rootenggoku, ngunonggo goweye hoorooweye-
rootoni oruweroyi nguya yowanggo, eyingo.
15 Nondo eteno. No oo gura ngundiro ma
yowono. Ataga nguya, nondo oo ngu yowero
mande nga ma nakangooteno. No Krayisro koni
ngu kingo teweroyi nguro gome ingooteno. Ene

no kumootoowe, nguno ngu mete oni gidaregado,
ene noro bingamine ero okoowanggo. Pol ene
Anutro mande ngu kingo tero, oni etuyerowoku,
ngunonggo ene oowari ma yoyingo, ero in-
gowanggo.
16 Ngu ngandiro: No Anutro mande nga
ero, nguro no oni oni tetenoku, nguro nangge
eroruwano. No nga kongga nga nangge tero
oruwanoku, ngundo bingamine okooweroyi ma
teteno. Kini, Anutdo koni ngu teweroyi, nguro
rogonerootoni, nguro no komo ko ngu tetenoku
ngu! No mande gome ngu ma ero ngu, no biyomi
oorengo tero oruwano.
17 No nenengombo, nga kongga nga tero ngu,
no mete ko uriyi yowano. Ene Anut enengombo
nga kongga nga nondo teni, ero rogonerowoku,
nguro no ko teteno.
18 Nguro uriyi, ndawuga yowano? Ngu
ngandiro: No ngu Anutro mande ketangga we-
siyoro ero endeyootenoku, nguro uri ma yowano.
Ngu hamoo, no kingo ko tetenoku, ngu Anutdo
oni oni teweroyimboro ko teteno.

Pol Ngu Oni Simoo Barero Ko Oni Oruwo

19 Ngu ngandiro: No ye kandeyemonggo oo
gura ma yootenoku, nguro no oni guraro ko oni
ma tero oorooteno. Ene no nenengombo ero,
nguro no oni bidodoboro ko oni tero ootooro,
ngunonggo no oni simoo bare oowooyingga
nguya yoyootoowe, Krayisno ombuwanggo.
20 Ngundiro nguro, Yuda oni doongeyemo ngu,
no Yuda oni ngundiro tero oruwono. Nguno
ngu, no mete Yuda oni yoyowero ngundiro

tewono. Oni gura gura mamana mande ngu newendemo oorootenggoku, ngu doongeyemo, no mamana mande ngu newendemo ootoowoodingowono. Ngu hamoo, no ngu mamana mande newendemo ma oorooteno. Ene nondo oni hoorooweyerootoowe, Krayisro nowoondoyemo hamoo tetoyi ngu, asa, no mamana mande ngu newendemo mete uwano.

21 Oni sowe gidaregano Mosesro mamana mande kini, ngu doongeyemo, no nguya mamana mande kini ngundiro tunootewono. No nguno ngu, no mete oni mamana mande kini, ngu Krayisro yoyoweroyi. Ene no Anutro mamana mande ngu yokoro kini. Kini, no Krayisro mamana mande ngu newendemo ootooro, ngunonggo oni mamana mande kini ngu yoyowero, ngundiro tewono.

22 Oni nowoondoyemo hamoo teyingo ngu, yanggangoye kini, nguno no nguya oni yanggango kini ngundiro tunootewonoku ngu, no mete oni yanggangoye kini ngu yoyoweroyimboro ngundiro tewono. No kuri oni bidodoboro muriye yomukowonoku, nguno no oore bidodo towoongoro, ngunonggo oni simoo bare gidarega yoyowano.

23 No ko nga bidodo Anutro mande keta ngaro tetenoku, ngu Yuda onino ko oni sowe gidaregano wesiyoro etenoku, nguro no eneya kumana gobooro yowato.

Noore Yanggango Kendutero Oororo, Uri Yowato

24 Ye bine kuri ingootenggo? Oni oowooyingga ebe dagadaga tero, kendutetenggoku ngu, ene

oni gurananggebo yanggango tero, bidodo dagayeroro, uriyi yowo. Asa, ye nguya komo ko yanggango Anutdo ingooteku, ngundiya teya ngu, asa, ye nguro uriyi hamoo yowanggo.

25 Oni ene dobooyiboya ebe dagadaga tero ngu, oni enengo goweyimboro ingonduduni ngu andangero yokoro, ene komo dobooyi dagaweroyi nguro nangge newende ingoro, ngu tete. Ene ngundiro tero, nguno uriyi yowoku, ngu oo sodedo biyomi yewa. Ene noorendo uriyingga yoweroyi, ngu biyomi yeweroyi kini. Ngu sugi sugi oruwa.

26 No nenengombo ebe dagadaga nguno kendutetenoku ngu, no doongene songo songo toongetero, ma kenduteteno. Kini, no Anutdo rogoga yeyingo, nguno nangge no nenengo kenduteteno.

27 No gowenengga nga yokootoowe, ngundo no ma sobonerowa. Kini, nenengombo gowene sobowooro, ngunonggo Anutro mande wesiyoro onino ewano. No onino mande wesiyoro etenoku, ngundo Anutnonggo ene uriyi gome ngu yowanggo. No komo ingonda tero, no nguya nenengo kendutero, nguro no uri gome yowano. No ko ngu ma tero ngu, asa, no ko nguro urini ma yowano.

10

Noore Towootowoono Soreweroyi, Nguro Ingonda Tewato

1 Ye dobookurine, nondo ngu ye komo ingoyi, ero eteno. Iserel oni Igip mera yokoyingo, nguno noorengo osi sambanani ngu, ene

goboore newendemo oodoyi, goboore ngundo oore etuyeroyingo. Ene bidodo Mosesya keyembo yade yade oorowutoyi, wendeyi kewooro usowootoni, gide gide tetoni, nguwoore urooreyingo. Yo, oo ngu oni etuyerooteku ngu Mosesro keyimo oni.

2 Ngu oni ngu bidodo Moses keyoro, goboore newendekuri yade oororo, ko, wendeyino nguya, sono kundingiyi ngu yoyingo.

3-4 Ene bidodo Anutro Yukambo oowaringga sambononggo yunoyingongga, ngu neyingo. Ene bidodo enengo Yukambo sonongga diginonggo yunoyingongga, ngu neroriyingo. Anut enengombo digi newendemonggo sonongga ngu yeni tunooteyingo. Ngu digiga ngu, Krayis. (Ngundiro nangge, Krayisdo ngu hoorooweyeroote).

5 Ene Anutdo ngu oni nguro muriye biyomi nguro ma ingootoni, nguro oniku kingo merako oruwonggoku, nguno oni oowooyingga kumoomukoyingo.

6 Yo, ene kuri kumooyingo ngu, ndawugaro nguro, ene oo biyomi ngu kuri kenomayingoyingo. Ngu bidodo gabogaboyi ngundiro tunooteyingo, nguno noore kenoro ingoro, noore oo biyomi nguro ma hahangero koyi tewato.

7 Ene osi sambanani kewooroyemo oni gidaregado, godange anut nguro murini keyoyingo. Ye komo godange anut nguro murini ngu ma keyowero. Anutro mande ngundo eneya ngandiro nakangoyingo.

Oni simoo bare ene bibitero, oowari sono nguya newero yokoro, ene ootoogero, yambo kunoburo tero, nguno sebobarese muri

biyomi nguya teyingo. Eyingo. (Eksodas / Kisim Bek 32:6)

8 Ene kewooroyemo oni gidaregado kuri sebo-
barese muri biyomi teyingo, ngundiro nguro,
oni simoo bare urungga oorengo (23,000) ku-
mooyingo. Noore ngundiro muri biyomi, ngu
komo ma keyoro tewato.

9 Kuri oni gidarega ene kewooroyemonggo, Anut
towoongoro, weti mbumbuwa oowooyingga
tetoyi, nguro Anutdo gumi yunoro, sire yeni
tunootero, ngundo yokitoni, kumooyingo.
Ngundiro nangge, noore nguya Anut
towootowoongoro, weti mbumbuwa tetooye,
ene nguro gumi yunowa, bine, ngundi kini.

10 Kurimi oni gidarega, ene kewooroyemonggo
Anutya sanggiri mande ero boguboguwootoyi,
nguro Engel onindo ngu oniku yureweroyim-
boro omburo, yudoyi kumooyingo. Ngundiro
nangge, ye Anutya sanggiri mande mande ero ma
boguboguwoowero.

11 Nga oo nga bidodo eneno kuri
tunooteyingo, ngu oo gabogaboyi nangge,
nguno noore kenowato. Nga mandega nga ngu,
Anutro mandeno nakangoyingo, ngu noore
etuyerooteku, nguno osi sambananimboro
muriye biyomi, ngu ma keyowato. Ndadiro
nguro, noore naru kini teweroyi namoko tetoni,
nguno oorooteto.

12 Nguro ngu, oni enengomboro ingoya nguno
yanggango dikaya, ene komo ingonda teyi! Ene
yanggango ma dikaro ngu, ene mbumbuwano
sorewa.

13 Towootowoo ngu kuri yeno tunootewoku

ngu, ngu guradiro kini. Ngu towootowoo ngundiro, ngundo oni bidodomo tunootete. Ene Anutdo sumange teyunoro, newende hamoo oorengo yunooteku, nguro ngu towootowoo gura omburo, ngundo noorengo yanggangonani ngu ma dagaro, ureni uwa. Kini, ene towootowoo yeno tunootetoni ngu, Anutdo ye hoorooweyerowero oore yeni tunootetoni, ye towootowoo nguno yanggango dikawanggo.

Noore Anut Ko Yuka Biyomi Nguya Ma Keyowato

14 Nguro ngu, ye noro dobookurine oorengo, ye komo godange anut nguno yemboongeweroyi muringga, ngu kootu inoya sayi!

15 Ye ingonduduyedodo nguro, no yeno eteno. Yengombo komo noro mandene nga wirikoya ingoyi.

16 Nga Wayin tobaga nga ngu noorendo nero ngu, noore komo Krayisro sidu darowo yunowoku, ngundo noorengo weti mbumbuwa andangeyunootoni, nguro Anutno esosootero ingooteto. Noorendo oomanongoyingongga nga nero ngu, noore komo Krayisro goweyi nguya gobooro yowuruwooteto. Noore ngundiro tero, ngunonggo noore oni etuyerootetoku ngu, noore Krayisro nowoondonani hamoo tero, eneya yowuruwooteto.

17 Nguro ngu, noore gowenani guradiro guradiro, ene noore oomanongoyingo guranangge ngu netetoku, nguro noore Krayisya gowenani guranangge tunooteteto.

18 Ye Iserel oniro muriye ingoyi. Oni ene
Anutno wooro yero, nguro ooyi nero ngu, ene ngu
nomboga nguno Anutya yowuruwooyingo.
19 Nondo ndawu oogaro eteno? Godange anut
ngu, Anut hamoo bine, ngundi godange anutno
wooro yeyingo nguro oowari ngu yanggango,
bine? Kini, no ngundiro ma eyingo.
20 Kini, no ngandiro eteno. Oni sowe gi-
daregado hamoo oono wooro yetenggoku ngu,
ene oombooro biyomimo wooro yetenggo. Ene
Anut hamoo nguno wooro ma yetenggo. Nguro
ye nguya oombooro biyomi nguno ma yowuru-
woowero, ero ingooteno.
21 Ye Anut Oo Bidodo Simburi nguro tobano
sono nero, ngunonggo oombooro biyomimboro
tobano sono nguya neweroyi nguya ereremo
kini. Ngundiro nangge, ye Anut Oo Bidodo Sim-
buri nguro oowari nero, ko oombooro biyomimo
wooro yeyingo nguro oowari nguya yowuru-
wooro neweroyi, ereremo kini, ero ingooteno.
22 Noore bine, Anut Oo Bidodo Simburi Sim-
bunani nguro newende yeyi, nooreya sang-
gisanggiri teni, ero tetenggo, bine? Noorengo
yanggangonani, ngundo enengo yanggangoni
ngu dagateto, bine? Hamoo oorengo kini.

Suwooyi Sano Noore Anutro Bingami Okoororuwato

23 Ngu oni gidarega ngundo etenggo. Oo bidodo
noore mete tewato, etenggo. Ene oo gidarega
ngundo Kristen oni hoorooweyeroro, nowoon-
doye yanggango ma teyunowa.

24 Oni gurado, enengo nangge gome oruweroy-
imboro, ma ingowero. Kini, ene komo oni gidare-
garo ingondudu teyi.

25 Oo nusako Situwa yanonggo uriyoro, yoro
mayetenggoku, ngu mete neyi. Yengo ingondudu
urungga ingoyingo tegedodo tero, sumoo sumoo
ma ewero.
26 Anutro mandeno ngandiro ete.

Nga meranggano ngano, ko oo bidodo merako
ngano oorootenggoku ngu, Anut Oo Bidodo
Simburi Simbunani, nguromu nangge, ero
eyingo. (Sam 24:1)

27 Ene oni gura Anutro newendemo hamoo
kini, ngundo yeya oowari newero, ye negoye-
rootoyiga ngu, ye mete eneya ooroya, ndawu
oowaringga yengo yeteku, ngu bidodo nemukoyi.
Ye oowari nguro ingoyingo tegedodo tero, sumoo
sumoo ma ewero.
28 Ene oni gurado yeno ero, nga nusako song-
giwiga nga ngu, godange anutno wooro yeyin-
gomu, etoningga ngu, asa, ye komo ma newero.
Ndadiro nguro, ngu oningga ko ye nguya kuri in-
gootenggo. Nga oowaringga nga, onindo ngu go-
dange anutno yemboongeyingo, ero ingootenggo.
Ngu oni, nguro ingoyingoni tegedodo teweroyi,
ngundiro nguro, ye komo oowari ma newero.
29 Nondo yengo ingoyingoye tegedodo
teweroyi, nguro ma eteno. Kini, nondo oni
songo guraga nguro ingoyingoni tegedodo
teweroyi, nguro eteno. Ndadiro tero, oni
gidaregado nondo murine tetenoku ngu, enengo
ingonduduyemonggo wirikootenggo? Kini.

30 Ene no Anutno esosootero, oo ngu newano.
Ndawugaro oni gurado nondo oo tewonoku,
nguro kootunesina mande biyomi ewa? Ngu
muri nenengo kini.

31 Ene ye oo nero sono nero, nguno oo teteng-
goku, ngu bidodomo, ye Anutro oowooyi bingami
duridarinidodo teyinoyi.
32 Ye komo Yuda oni, oni sowe gidarega, ko Kris-
ten oni simoo bare nguya nowoondoye ma yeyi,
ene buribari ingoro, ene weti mbumbuwano
sorewanggo.
33 Oo bidodomo no ko tetenoku, ngu oni bidodo,
noro murine, nguro gome ingoyi, ero teteno.
No nenengo yomosinerowero kongga ma teteno.
Kini, no oni bidodo yomosiyerowero ko tetenoku,
nguno Anutdo ene ko yoyowa. Yo, ye noro
murine ngu keyootoyi, nondo Krayisro murini
keyootenoku, ngandiya teyi!

11

Baredo Tabaye Doobengoweroyi, Nguro Murini

1-2 Ye suwooyi sano noro ingondudune in-
goro, mandene ero yunowonoku, ngu gome yoro
dowooro keyootenggo. Ngundiro nguro, no
yengo oowooye bingamiye, ero okooteno.

3 Ene nondo ye nga mandega nga ingoyi, ero in-
gooteno. Oni bidodoboro tabangoye ngu Krayis;
baredoro tabangoye ngu enengo kamesumooye;
Krayisro tabango ngu Anut.

4 Simoondo tabaye doobengoro ngunonggo
yemboongewero, ngundi, Anutro mande we-
siyoro ero ngu, asa, enengo Urungga Anutro
bingami ma okooro etenggo.
5 Ngundiro nangge, bare gurado enengo ta-
bango ma doobengoro, ene yowuru yano yem-
boongewero, ngundi, Anutro mande wesiyoro
ewaku ngu, ngundo enengo kameyi oyimo in-
oyingo. Ene tabango uyi toongooyingo ngundiro
oyimododo tewa.*
6 Ene bare tabango ma doobengoyingo ngu,
asa, ene komo tabango uyi ngu toongooton-
ingga ootuteni. Ene barega ngu enengo uyi
toongootoni, ootuteweroyi, nguro oyimongooton-
ingga ngu, ene komo tabango doobengoni.
7 Simoondo ngu ene tabango ma doobengowa.
Ndadiro nguro, simoo ngu Anut kirarongo, ngu
Anutro duridarini. Bare ngu enengo kameyim-
boro duridarini, nguro ene tabango doobengowa.
8 Yo, Anutdo simoo yeyingo ngu, bare goweyi
gumimbo ma yeyingo. Kini, bare ngu simoo
goweyi gumimbo yeyingo.
9 Anutdo bare yero nguro ingoro, simoondo
hoorooweni, ero simoo ma yeyingo. Kini, Anutdo
simoo yero, nguro ingoro, ene baredo simoo
hoorooweni, ero yeyingo.
10 Ngundiro nguro, bare ngu ene komo
tabangomo sunggi yero tabango doobengoro,
oni simoo bare etuyerooteku, ngu ene kameyi

* **11:5:** (Ye Korind yengo muriyemo ngu baredo yowuru yano uro, bibiteteku ngu kameyi newendemo oorooteku oni gidarega etuyerooteku, nguro ene tabango dobengooni).

newendemo ooroote. Ngu muringga nguno ngu,
Sambono Engel, onindo nguya sunggiga ngu
kenoro ingowanggo.
11 Ene Urungga Oo Bidodo Simburi Yisas,
nguro murinimo ngu, baredo simoo hooroowero
oodoni, ko simoondo bare hooroowero oruwa.
12 Kurimi, Anutdo bare ngu simoononggo
yeyingo. Ene ataga ngu, simoo ngu barenonggo
tunootetenggo. Ene oo ngu bidodo Anut Oo
Bidodo Simburiga, ngunonggo tunootete.
13 Yengombo nga mandega nga wirikoyi. Ene
baredo tabango ma doobengoro Anutno yem-
boongero etoni, ngu muri metemi, bine?
14 Noore oni simoo bare ngaro murinani ngu,
oni enengombo ye etuyerooteku, ngu ngandiro:
Oni ene uyi soroyi, ngu gome nenengo kini.
15 Ene bare uyi soroyingga ngu, enengo duri-
darini gome oorengo. Ndadiro nguro? Anutdo
tabango uyi soroyi inootoni, ngundo tabango
doobengoni, ero inoyingo.
16 Ene oni gurado baredo tabaye dooben-
goweroyi mande nga gumi ewero ero ngu, ene
ingoni. Noore Anutro Kristen simoo bareno
nguya muri gura kini, nga muringga nga nangge.

Ye Anut Ingonduduwooro Oowari Nero Ngu, Ye Muri Nenengo Ma Tetenggo

17 Asa, no mamana mande ye yunowero
tetenoku nga, ene nondo yengo oowooye
bingamiye, ma ero okoowano. Ndadiro nguro,
yengo yowuruno yambo mande kundingiyi
tetenggoku, nguno muri gome nenengo ma
tunootete. Kini, ye muri biyomi ngu tetenggo.

18 Koretero, no nguro ewero. Ye Kristen yowuruno, ye usowooro wata songo songo tetenggo. No mande ngundiro ingowonoku, ngu mande gumi hamoo ko gumi hamoo kini, bine.
19 Yo, hamoo, oni ene muri nenengo keyootenggoku, ngundo oni muri biyomi tetenggoku nguya gobooro ma yowuruwooro oruwero. Ndadiro nguro, ene komo songo tunoo ootooya, ngunonggo muri nenengo ngu dobookuriye etuyeroyi.
20-21 Ye yowuruwootenggoku naruno, ye bidodo oowari nero, Anut Oo Bidodo Simburi Simbunanimboro ingondudu teweroyimboro, ye Anutno hamoo ma ingootenggo. Kini, ye bidodo songo songo sodedomangge yengo oowari yoya neyi. Ngundiro nguro, gura ene oodoro kumooro oodoni, gurado ngu ene Wayin sonoyi gome gome nero, nguro wenonoro oorootenggo. Yengo muriye ngu nenengo kini.
22 Ye bine, yengo yaye kini, ye nguno oowari sono oo ngu neweroyi ngu kini, bine? Ngundi ye bine, ingootenggoku, Anutro oni simoo bare ene oo kini, ngu yendo oyimo ma yunowanggo? Nondo ndadiro ewano? Nondo oo nguro ye oowooye bingami, eya okoowe? Kini, ngu oo nguro nondo ye oowooye bingamiye, ma ero okoowano. Hamoo oorengo kini!

Oo Bidodo Simburi Yisas, Ngundo Oowari Kundingiyi Ngu Yunoyingo

23-24 Nga mandega nga ye kuri yunowonoku ngu, nondo Oo Bidodo Simburiga, ngunonggo yoro ye yunowono. Ngu mandega ngu ngandiro:

suwoono Yudasdo Yisas mundi oni kandeyemo yeyingo. Ngu suwoonggano nguno, Oo Bidodo Simburi Yisas, ngundo oomanongoyingo yoro dowooro, Anutno esosootero, oosowooro eyingo. Nga ooga nga ngu, nenengo gowene. Nondo ye hoorooweyeroyingo yunooteno. Ye ngundiro tero ngu, ye komo noro ingondudu teroruwanggo, eyingo.

25 Oowari nemukoro, asa, Wayin sono tobagaku yoro dowooro eyingo. Nga tobaga nga ngu, Anutya sunggi mande keta ero noro sidu darone ngundo gosiyooteno. Ye suwooyi sano ngandiya neya ngu, ye komo noro ingondudu teroruwanggo. Eyingo.

26 Ngu ngandiro: ye suwooyi sano nga oomanongoyingongga nga nero, ko nga tobaga ngano sono nero, Oo Bidodo Simburi Simbunani kumooyingo, nguro mandeni ero wesiyoro ingoro eroruwanggo. Ye ngundiro nangge tero, soweyoro yade oororo, ene ombuweroyi narunggano, nguno nangge wenga kinitewa.

Anut Oo Bidodo Simburi, Nguro Oowari Yomburiyoro Ngu, Ene Gumi Ogingododo

27 Asa, oni gura enengo ingonduduni ma yomosiyoro, ene ngunonggo oomanongoyingo nga nero, ngunonggo sono tobaga nga kingo yoro nero ngu, ene Oo Bidodo Simburi Simbunani Yisas, ngundo enengo kumooyingo, nguro ingondudu ma tero ngunonggo neteku, asa, ene weti mbumbuwadodo tete.

28 Oni ene komo enengo newende gome wirikoya ingoya yomosiyoya ngu, asa, ene mete

oomanongoyingo nga neya, sono nguya nga to-
bagano ngano neni.
29 Ndadiro nguro, oni ene oo neweroyi naruno,
oni ene oomanongoyingo ngu sono tobaga nguya
nero, nguno ene Yisas Oo Bidodo Simburi, nguro
goweyi, sidudaroni noorengo yunoyingo nguro
ma ingoro neteku ngu, asa, nguno ngu, Anut ene
kowuri inowa.
30 Ngu muringgano nguno nangge, simoo bare
oowooyingga ye kewooroyemo nguno yanggan-
goye kini, ene sayidodo tero, oni oowooyingga
kuri kumoomukowonggo.
31 Ene noorengombo nowoondonani koretero
gome wirikoro yomosiyoro ngu, asa, ngu naruno,
Yisas noorengo kumooyingo ngu ingoro, noore
sono oowari nguya newatoku ngu, nooreno biy-
omi gura ma tunootewa.
32 Ene Oo Bidodo Simburi, ngundo noorengo
murinani wirikoro, noorengo weti gumi biy-
omi, nguro mamanayerorooteku ngu, noore
yooneneyeroote. Ndawugaro nguro, naru weng-
amo nguno, noore weti mbumbuwadodo oni
nguya ma oonootewato.

33 Asa, ye Kristen konebane, ye Yisas nguro
oowari kundingiyi ngu newero yowuruwooro
ngu, asa, ye komo dobookuriye soboyeroyi.
34 Ene oni gura oodoro kumooya ngu, ene
komo enengo yano oowari neni. Kinitetoni ngu,
yengo yowuru ngundo yomburiyerowa. Asa, no
mande gumi ooroote. Ene kootuyisina, nondo
yeno mayero, nguno oo gidareboro mande ero
yomosiyoro yunowano.

12

Anutro Yuka Kundingiyi Ngundo Oo Duwoo Gura Gura Yunoote

1 Ye Kristen oni dobookurine, no ngandiro
ingooteno. Yendo Yuka Kundingiyimbo oo duwoo
yunooteku, ngu yanggangoni guradiro guradiro
oni ko teweroyimboro yunoyingo, nguro ye ma
kakabetewero. Nondo ye komo Yukaro mandeni
nga hamoo ingoyi, ero ingooteno.
2 Ye ingootenggo. Ye kuri Kristen ma teyin-
gomo, ngu naruno nguno, godange oombooro
mandeye kini, ngundo ye yowoosooro oorowu-
toyi, ye ngu keyeroro, muri biyomimo endey-
oyingo.
3 Arisa, nondo ye nenengo ingoyi, ero eteno.
Ene Anutro Yuka Kundingiyi oni gurano oodoni,
ngu oningga ngundo ene sanggiri tero, Yisas
yomburiyowero mande biyomi hamoo ma
ewanggo. Ngundiro nangge, oni ene Anutro Yuka
Kundingiyi kini ngu, ene ngandiro ma ero ewa.
Yisas ngu ene Oo Bidodo Simburi Simbunani,
eweroyi nguya ereremo kini. Ero eyingo.

4 Yuka Kundingiyimbo kingo oo duwoo
yunooteku, ngu yanggangoni guradiro guradiro,
oni ko teweroyimboro yunoote. Ene Yuka
Kundingiyingga ngu guranangge ooroote.
5 Noore oni hoorooweyeroweroyi koyi tetetoku,
ngu ooreyi guradiro guradiro. Ene Oo Bidodo
Simburi Simbunani, ngu guranangge ooroote.
6 Ko teweroyi ingoyingo gura gura, ngu Anut
gurananggega, ngundo nangge oni yanggango

yunootoni, ene ngunonggo Krayisro koni bidodo
mete temukororuwanggo.
7 Anutro Yuka Kundingiyi, ngundo Kristen oni
bidodoboro yanggangoye guradiro guradiro
ko teweroyimboro yeni tunootetoni, nguro
ene mete Kristen dobookuriye bidodo gome
hoorooweyerowanggo.
8 Yo, ngu Anutro Yukangga, ngundo oni gura
yanggango ko teweroyimboro yunootoni, ene
ingoyingo urungga oorengo yoro, ngunonggo
ene mete onino mande wesiyoro gome etuye-
roote. Ngu Anutro Yukangga, ngundo nangge
oni gura Anutro ingoyingoni urungga inootoni,
nguro Anutdo ndawu ooga tewoku, ko tewaku
nguya, ngu mete gome oorengo ingoote. Ngu,
Anutro Yukani gurananggega, ngundo nangge
yanggango, ngundiro ngu, oni yunoote.
9 Ngundiro nangge, oni gura ngu Anutro
Yukangga, nguno ene newende hamoo teyin-
gongga, ngu yanggango yoote. Ngu Yukangga,
nguno nangge, oni gurado ngu ene sayi oni
yomosiyeroweroyi, nguro ingoyingo ngu yoote.
10 Ngundiro nangge, oni gurado ngu ene muri
songo oorengo gura, onindo ma teweroyi, ngu
teweroyimboro ingoyingo yoote. Gurado ngu,
ene Anutro mande ero wesiyoro eweroyimboro
ingoyingo yoote. Gurado ngu, ene Yuka gura
gura wirikoweroyi, Anutro Yukani ngundi mera
ngaro yuka biyomi, nguro ingoyingo yoote. Gu-
rado ngu, ene mande bungeyi gurano mande
eweroyi ngu yoote. Gurado ngu, mande bungeyi
gurano mande ingoro, yowoorengowero damoni
eweroyi, ngu ingoote.

11 Ngu Yuka Kundingiyi guranangge ga, ngundo
nangge, ngu ko oo ngu bidodo yeni tunootete.
Enengo oo teweroyi ingooteku, ngundo oni
hoorooweyeroweroyimboro, ko ngundiro songo
songo bayetero, enengo oni simoo bare duwoo
oorengo ngundiro yunoote.

Noore Kristen Oni Ngu Gowenani Guranangge

12 Oniro goweyi guranangge nangge oorooteku
ngu, ene sosi sosi oowooyingga oorootenggo.
Noore Kristen oni oowooyingga oorengo, ene
noore bidodo Krayisno ngu wata guranangge.
13 Yo, ngu noore oni oowooyingga. Noore Yuda
oni gidarega, oni sowe gidarega, kingo kirikiri
oni gidarega, ko noore oni gidarega enengombo
enengo sobowooro oorootetoku ngu. Ene onindo
noore sono kundingiyi gimuyingo ngu, Anutdo
noore yoyeni, wata guranangge tunooteyingo.
Yo, Anutdo enengo Yukani, noore eneno nowoon-
donane hamoo teyingomu, ngudodo yunoyingo.
14 Noore ingooteto. Goweyiboro sosi gu-
ranangge kini. Kini, goweyiboro sosi sosi ngu
oowooyingga oorengo.
15 Ene oni keyimbo, ewa. No kandeyi kini,
nguro no goweyiboro sosi kini, ero songo ma
oruwa, eyingo. Kini, ene komo goweyiboya
guranangge ooroote.
16 Ngundiro nangge, sodeyibo, ewa. No
doongeyi kini, nguro no goweyiboro sosi kini, ero
songo besero ma oruwa, eyingo. Kini, ene komo
goweyiboya guranangge ooroote.
17 Ene goweyi ngu bidodo doongeyi nangge
ngu, ene ndadiro tero, mande ingowa? Ene

goweyi ngu sodeyi nangge, ngu ndadiro tero, oo
ndindingo ngu ingowa?
18 Ene ngundiro nguya kini. Anut enengo oo
teweroyi ingooteku, ngunonggo goweyiboro sosi
sosi songo songo, enengo musiyomo musiyomo
yetoni, dowooro, nguno nangge oorootenggo.
19 Sosi guranangge goweyimo oruwaku ngu,
asa, nguro goweyi ndano? Ngu goweyi kini.
20 Ngu ngandiro: Goweyeboro sosi sosi
oowooyingga, ene sosi ngu yowuruwootoyi,
goweyi guranangge tunootete.
21 Doongeyimbo, kandeyiboya ngandiro hamoo
ma ewa. Doongengge ma oodoyi ngu, noso
nangge mete gome oodoowe, eyingo. Taban-
gombo keyimboya ma ewa. Ge ma oodoyi, ngu
noso nangge mete gome oodoowe, eyingo.
22 Ene ngandiro nguya kini. Goweyiboro
sosi gura gura ngu yanggangoni kini, ene komo
enengo ko tetenggo. Kinitetoyi ngu, asa, goweyi
nguya metemi kini oruwa.
23 Goweyiboro sosi gumi onindo nguro ma
ingooteku, ene nguya ko tetenggo. Goweyiboro
sosi oni doongeyimo oyimododo, nguro ene gome
doobengoote.
24 Goweyiboro sosi oni doongeyimo tunoo
oorooteku, nguro ma ingoote. Ene Anutdo
goweyi ngu bidodo yemukoyingo, ngu sosi gidega
ngu oowooyi bingamini kini ngu, Anutdo yeni
bingamiyedodo tunootete.
25 Anutdo ngundiro yoyeyingo. Nguro goweyi
ngu, oososowooro ma sawanggo. Kini, goweye
sosi ngu bidodo ebe sobosobo tero, koye gu-
ranangge tewanggo.

26 Ngundiro nguro, goweyi gumisina ogingo
ingootoni ngu, goweyiboro sosi ngu bidodo
ogingo ingowanggo. Ngundiro nangge, sosi gura
oowooyi bingamidodo tetoni ngu, goweyiboro
sosi sosi ngu bidodo, nguro oni oni tewanggo.
27 Nguro ngu, ye bidodo ngu Krayisya gob-
ooro oorootenggoku, ene ye bidodo koye gu-
radiro guradiro tero, nguno Kristen dobookuriye
enengo nowoondoye hamoo teyingo ngu yang-
gango teyunoweroyimboro.
28 Anutdo enengo oni simoo bare ngandiro
hoorooweyeroyingo ko ero yunoyingo.
Koretero ngu, Aposel koyi; erayayiga ngu
Anutro ingondudu eyingo oni, nguro koyi;
kabusayiga ngu oo nakangoro etuyeroyingo
oni, nguro koyi; kootu ngu muri songo gura
onindo ma teweroyi ngu teweroyi, nguro
koyi; sayi oni yomosiyeroyingo oni, nguro
koyi; hoorooweyeroyingo oni, nguro koyi; ko
bidodoboro sobowooweroyi, nguro koyi; ko
wenga Anutdo ngu mande bungeyi gura gurano
mande eweroyi onino yunoyingo.
29-30 Ene ngu bidodo Aposel oni, bine? Ngundi
ene bidodo Anutro mande wesiyoro eweroyi
oni, bine? Ngundi ene bidodo oo nakangoro
etuyeroyingo oni, bine? Ngundi ene bidodo
onindo oo ma teweroyimu ngu teweroyi yang-
gangoyedodo, bine? Ngundi ene bidodo sayi
oni yomosiyerowero yanggangoyedodo, bine?
Ngundi ene bidodo mande bungeyi gura gurano
mande eweroyi oni, bine? Ngundi ene bidodo
mete mande ingoro yowoorengoro eweroyi oni,
bine? Ngundiro nguya kini.

31 Ene ye komo hoorooweyeroweroyi ko oo
duwoo yanggangonidodo ngu yowero ngu, ye
komo hahangero ngu yowanggo. Ene nondo
oore gome gura, oore gidega dagayerooteku, ngu
etuyerowano.

13

Nowoondoyi Teweroyi Nguro Murini

1 Ene oo koreteyingo oorengo ngu oni songom-
boro nowoondoyi teweroyi. Yo, nondo oniro
mande bungeyi gura gurano mande ewanoku
ngu, Engel oniro mande nguya ero ngu, ene no
nowoondoyi teweroyi muringga, ngu nono kini
ngu, no kingo soguru, giramu manggowo ngguyi
urungga uteku, ngundiro tewano.
2 Ngundiro nangge, no Anutro ingonduduni
yootunoro eyingo oni, ngundiro mande ero,
ngunonggo Anutro ingonduduni kombiteyingo
mande, ngu bidodo wesiyoro ero, no ingoyingone
nguya, urungga tetoni ngu; ngundi no nowoon-
donemo hamoo teyingo ngu yanggangonedodo
tetoni ngu, no mete yanggangonedodo teyingo.
Ngunonggo mera puri wenggeremootoowe, an-
dusina anduno oorowutoni ngu, ene nondo oniro
nowoondoyi teweroyi muringga ngu nono ma
oodoni ngu, asa, no ngu kingo goweyi nangge
ngundiro tewano.
3 Ngundiro nangge, nondo nenengo oo bidodo
angoyi oni bayetero yunomukoro yokoro ngu;
ngundi no mande wesiyoro etenoku, ngaro
mundi onindo sanggiri tero, gowenengga nga

kayi ewanggoku ngu, ene nondo oniro nowoon-
doyi teweroyi muringga ngu, nono kini tetoni
ngu, asa, no nguro uriyi ma yowano.

4 Oni ene newendemo nowoondoyi teweroyi
muri ngu oodoni ngu, ngu ngandiro: ngu oningga
ngu, ene oni songomboya siyero gome ootooro,
ene sanggiri sodedo ma tewa. Dobookuriyibo
ko nenengo ma tetoyi ngu, nguro gumi ma
ero, ene hoorooweyerowa. Ene oni bidodoboro
nowoondoyi tero hoorooweyerororuwa. Ene
oni sitowiyedodo nguro oo ma kenomayingoro,
nguro newende biyomi ingoweroyi nguya kini.
Ene enengo oowooyi bingami ero okooro, ko
enengomboro ingootoni, yanggangonidodo ma
tewa.
5 Yo, oni ene newendemo nowoondoyi teweroyi
muri, ngu oodoni ngu, ngu ngandiro: oni ene
oni bidodo doongeyemo muri nenengo kini,
ngu nguno ma tewa. Ene enengo oo nguro
nangge gome ma ingowa. Ene sodedo bogu-
wooro sanggiri ma tewa. Enengo kowurini oni
songombo teyinoyingo, nguro sugi ma ingoro
dowoororuwa.
6 Yo, oni ene newendemo nowoondoyi teweroyi
muri ngu oodoni ngu, ngu ngandiro: oni ene
muri biyomi onindo teyingomu, nguro ma oni
oni tewa. Kini, ene muri gome nenengo hamoo,
nguro nangge oni oni tewa.
7 Yo, oni ene newendemo nowoondoyi teweroyi
muri ngu oodoni ngu, ngu ngandiro: oni ene oni
songombo biyomi teyinoro, mande biyobiyomi
eneya etoyi, ene nguro gumi ma ewa. Ene
oo bidodomo newendemo hamoo tewa. Ene

oo gome metemi nguro doongetero, sobowooro oruwa. Ene ko bidodomo ngu yanggango tero oode temukowa.

8 Nowoondoyi teweroyi muri ngu hamoo oorengo ma kinitewa. Anutro ingonduduni eweroyi muringga ngu kinitewa. Mande mebuyi gura gura nguya kinitewa. Ingondudu tero, ingoyingo yoweroyi nguya kinitewa.

9 Ngu ndadiro: ataga ngu, noore ingoyingo nguya, ko Anutro mandeni gumi nangge ingoro, Anutro mandeni nguromu gumi nangge, ero wesiyooteto.

10 Ene Anutdo kootuyisina oo bidodo metemi yeni tunootemukoweroyi naruwo ombutoni ngu, asa, ngu naruno ngu, ye oo bidodo tunoo oorengo ingomukowanggo.

11 Ngundiro nangge, kurimi no simooye bodaga oode, ngu naruno, no simooyemboro mande eteku, ngundiro ero, ko ingoyingo nguya simooye bodagado ingooteku, ngundiro tewono. Ene no oni urungga teyingo naruno, no buniyomboro ingondudu muri ngu yokowono.

12 Yo, ataga Anutdo nooreno ndawu ooga teyunowaku, noore nenengo oorengo ma ingooteto. Ngundiro nangge, noore ookomboni biyomimo kenoro ingootetoku ngu, gabogabonani nenengo kini. Ene Anutdo oo bidodo yeni kiniteweroyi naruno ngu, asa, ngu naruno, noore oo bidodo ingomukowatoku, ngundiro nangge, ataga Anutdo noorengo murinani kenoro ingomukoote. Ene kootuyisina ngu, noore Anut omukumundoongo ngu nenengo oorengo kenowato.

13 Ene suwooyi sano nga oo kabusaga nga
oorootenggoku, ngu ngandiro: nowoondoyemo
hamoo teweroyi muri, Anut sobowooro
oruweroyi muri, ko nowoondoyi teweroyi muri,
nga oo kabusaga ngaromu gura koreteyingo ngu
onino nowoondoyi teweroyi muringga, ngundo
dagayeroro koretero ooroote.

14

Yuka Kundingiyimboro Oo Duwoo Ombute

1 Ye komo yanggango yeya oni simoo bareno
nowoondoyi teweroyi muringga, ngu yoya teyi.
Ngundiya teya, ngunonggo yengo nowoondoye
ngu Yuka Kundingiyimboro mande murini kingo
duwoo yoweroyi, nguro nowoondoye bidodo ha-
hangeya oriyi. Ene kingo duwoo yoweroyi oo
koreteyingo, ngu Anutro ingonduduni wesiyoro
eweroyiga, nguro koyi yanggango teweroyi.
2 Yo, Yuka kundingiyimbo mande gura oni
gurano inootoni, ene ngunonggo mande eteku,
ngu oni songomo ma ero, ene Anutno mande ete.
Nguro ngu, oni gurado enengo mandeni ngu ma
ingootenggo. Yuka kundingiyimboro yangganggoni, ngunonggo ene mande kuri kombiteyingo
oruwoku, ngu ete.
3 Ene oni Anutro mande ero, wesiyoro etuye-
rooteku oningga, nguro mandeni, ngundo oni
nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu yeni yang-
gango yete. Mande ngundo oni nowoondoye
yoyeni, gome oni oni tero, nowoondoye yeni
imakero oorootenggo.

4 Oni ene Yuka Kundingiyimonggo bungeyi gurano mande eteku, ngu oni songo ma ingootenggoku mandega, ngundo enengo newende yeni yanggango yete. Ene oni Anutro ingonduduni wesiyoro eteku, ngundo Anutro oni simoo bare yoyeni, yanggango yetenggo.
5 Nondo yeya ngandiro ingooteno. Nondo ye bidodo Yukambo mande bungeyi yunooteku, ngunonggo mande eyi, ero nguro ingooteno. Ene Anutro ingonduduni wesiyoro etuyeroweroyi kongga ngu, nondo ye komo ngu teyi, ero nguro gome ingooteno. Oni ene mande bungeyi gurano mande ero, ene mandega ngu ma yowoorengowaku ngu, asa, Kristen oni simoo bare mande, nguno yanggango ma yowanggo. Ene Yuka Kundingiyimbo mande bungeyi yunooteku, nguno Anutro mande wesiyoro etoni, oni gurado Anutro mandega nguro muri yowoorengoro ewaku, ngu gome. Ene oni Anutro ingonduduni yootunoro eteku oningga, ngundo Yukambo mande bungeyi gura inootoni eteku, ngu dagayeroote.
6 Ye Kristen dobookurine, ene no yeno oororo, Yuka Kundingiyimbo mande bungeyi guranonggo mande ewanoku, nguno Anutro murini mande keta ngu ma etuyeroro, ingoyingododo teweroyi, ko oo gura gura nguya, ma etuyerowanoku ngu, ndawu oogano, ye hoorooweyerowano? No ye ma hoorooweyeroyingo.
7 Sumbi oobo yambo ureweroyi ngu oni bungeye kini, ene onindo mete uwooweroyi. Ngundiro oo ngundo ngguyi nenengo ma utoni ngu, asa,

ndadiro tero, noore oo dogi, woonggu nguro ngguyi nenengo oorengo ingowato? Noore nenengo ma tewato.
8 Giramu utoro sawawa nenengo ma utoyi ngu, onendo me idi sangga tero yomosiyowa? Ngu metemi kini.
9 Ye nguya ngundiro nangge, mande bungeyi songo gura oni ma ingootenggoku, ngunonggo Anutro mandeni wesiyoro ewanggoku ngu, ndadiro tero, mandega nguro muri gome nenengo oorengo ingowanggo? Kini, gengo mandegega ngu kingo ngguyi nangge.
10 Ngu hamoo, mande bungeyi gura gura mera nga bidodomo oorootenggo. Mande ngu bidodo murinidodo ooroote.
11 Asa, no oni guraro mandeningga eteku, nguro muri ma ingootoowe ngu, ene mandeni gura eteno, ero ingowa. Nguro no nguya ingowano. Nga oningga nga ngu, ende gura oni ngundi mera gura oni, ero ingowano.
12 Ye nguya ngundiro nangge. Ye Yuka Kundingiyi, nguro oo kingo duwoo yoweroyiga, nguro hahangero ingootenggoku, nguno ngu, ye komo Yuka Kundingiyi sumoo inootoyi, ye kingo oo duwoo ngu yunootoni, ngundo Kristen oni simoo bare ngu hoorooweyerootoyi, nowoondoyemo hamoo teyingo ngu yanggango tunootewanggo.

13 Ngundiro nguro, oni gura Yuka Kundingiyimbo mande bungeyi songo inootoni, eteku ngu, ene komo Anutno yemboongetoni ngu, Anutdo yanggango inootoni, ene ngunonggo mande ngu yowoorengoro, muri nenengo wesiyoro ewa.

14 No Yuka Kundingiyi mande bungeyi guraro
Anutno yemboongewanoku ngu, noro nowoon-
done, ngundo yemboongeteku ngu, ene noro
ingondudune, ngundo ndadiro nowoondonemo
eteku, ngu ma ingoote.
15 Ngundiro nguro, no ndadiro tewano? Noro
nowoondonemonggo yemboongetoni ngu, komo
ingondudune nguya yemboongewa. Noro
nowoondonemonggo yambo udoni ngu, komo
ingondudune nguya yambo urewa.
16 Ndawu narunggano, gengo Yuka Kundingiyi
ngundo mandega, nguno nangge Anutno
esosootetoni, oni gurado ngu mandega gedo
Anutno esosootewoku, ngu ingoro ngu, ndadiro
tero, enendo hamoo ero ewa? Ene ereremo kini.
Ndadiro nguro, gedo mande bungeyingga eteku
ngu, ene ma ingoyingo.
17 Gedo Yukambo mande Anutno esosooteteku
ngu mete, ene oni guraga, nguro newende ngu,
gedo yanggango ma teyinoyingo.
18 Nondo ye bidodo dagayeroro, Yuka
Kundingiyimonggo mande bungeyi gura gurano
mande eteno. Nguro, no Anutno esosooteteno.
19 Ene Kristen oni simoo barero yowuruno
ngu, no mande bungoo bodaga nangge ewero
ingondudu tero oorootenoku, nguno oni gi-
darega etuyerootoowe, oni gome ingootenggo.
Yo, oni mande bungeyi ingootenggoku, nguno
mande ootuwoo etenoku, ngundo bungeyi gu-
rano mande piru simoo bare ma ingooteng-
gokuno etenoku, ngu dagate.
20 Ye Kristen dobookurine, yengo
ingonduduyemonggo simooye bobodi nguro

ingondudu, ngundiro ma ingoro oruwero. Kini, yengo ingonduduye ngu, ye komo oni urungga teya oriyi. Ene ye buniyo bobodi nguro ingoyingo gurananggega ngu keyoyi. Ngu ngandiro: ene muri biyomi ngu tewero ma ingootenggoku, nguro ye nguya ngu keyoyi.

21 Anutro mamana mandeno ngandiro nakangoyingo.

Nondo mande songo eyingo oni ngundo, manggoyebo nga oni simoo bare nga mande ero etuyerowano. Ene noro manggone ma keyoro, mandene ma ingowanggo. Oo Bidodo Simburi, ngundo ngundiro, ero eyingo. (Ayisaya 28:11,12; Dutoronomi /Lo 28:49)

22 Nguro ngu, noore ingowato. Yukambo mande bungeyi songo gurano mande eweroyi, ngu oni nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu ma etuyeroote. Kini, ngu mande muringga, ngundo ngu, oni nowoondoyemo hamoo ma teyingo, ngu oni nguno Anutro yanggangoni etuyeroote. Ene Anutro mande muri wesiyoro eweroyi, ngu oni nowoondoyemo hamoo kini, ngu ma etuyeroote. Kini, oni Anutro nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu mande muri nenengo etuyeroote.

23 Nguro ngu, Kristen oni simoo bare bidodo yowuruwooro ngu, ye bidodo Anutro Yukano mande songo songo etoyi ngu, oni amana gura, ngundi oni ene Anutro newendemo hamoo ma teyingo nguno mayero, mande bungeyi gura gura ingoro ewanggo. Ye bine, mboorombo yoyoote? Ngundiro ero eyingo.

24 Ene ye bidodo Anutro ingonduduni wesiyoro etenggoku, nguno oni gura newendemo

hamoo kini, ngundi, oni Anutro mande gome
ma ingooteku, ngundo ye kewooroyemo uro
yengo mande ingoro oodoni, yengo mandeyega
etenggoku, ngundo ngu oni nguro weti mbum-
buwani etungootoni, nguno enengo biyomini
ngu, bidodomo tunoo oorengo ingomukowa.
25 Ngundiro ingoro, mande murini biyomi
bidodo ngu newendemo kombitero oorooteku,
ngu yeni tunootetoni, nguro ene yowoorengoro,
Anutno boodoo oondookero, Anut bingami ero
okooro ewa. Hamoo oorengo, Anut ye ke-
wooroyemo oorooteku nga! Ero ewa.

Anutno Yambo Mande Tewero, Ngu Nenengo Oorengo Teweroyi

26 Nguro ngu, ye Kristen konebane, ye komo
ndadiro tewanggo? Ye yowuru tero ngu, ye
bidodo koyedodo. Oni gurado yambododo,
gurado ngu mande onino ero etuyeroweroyi,
oni gurado ngu, Anutro murini keta yootunoro
eweroyi, oni gurado ngu, Anutro Yukano mande
bungeyi songomonggo mande eweroyi, oni gu-
rado ngu, mandega ngu muri yowoorengoro
eweroyi oruwanggo. Ko nga bidodomo, ye komo
hoorooweyerootoyi, nguro Kristen oni simoo
bare ngu nowoondoyemo hamoo teyingo ngu
yanggango tunootewanggo.
27 Ene oni gidarega, Yuka Kundingiyimbo
mande bungeyi gura gurano mande ewero ngu,
mete oni eraya, ngundi kabusa nangge mande
ewanggo. Oni gurado koretero etoningga ngu,
asa, oni gurado komo mandeni yowoorengoya
eni. Mande emukootoni ngu, asa, oni erayaga,

ngu enebana mande etoni, asa, oni gurado mandeni yowoorengoya eni. Ngundiro nangge, oni kabusayiga ngu enebana ngu keyoya ngundiya teni.

28 Ene oni gurado oni gura mande songo eweroyiga, ngu oni gurado mandeni ma yowoorengoweroyi tetoni ngu, asa, ene simoo barero yowuru nguno mande ma ewero. Kini, ene komo neneteya ootooya, enengo ingonduduno nangge Anutya mande eri.

29 Oni Anutro mande yunowoku, ngu ero wesiyoro etuyeroweroyi oni ngu, oni eraya ngundi kabusa ngu mete mande ewanggo. Oni gidarega ngu, ene mande etenggoku, ngu wirikoro ingowanggo. Mande ngu Anutro mande bine, ngundi enengo mande kini bine etenggo? Ero wirikoyerowanggo.

30 Ene oni gura bibitero oodoni, Anutdo mande gura etungootoni ngu, asa, oni koretero mande erorooteku, ngu ene komo nenetero bibitetoni, oni kootungga Anutdo mande inowoku, ngu enebana mande eni.

31 Ngundiro muringgano nguno, ye bidodo songo songomo, mete Anutro mandeni wesiyoro ewanggo. Ngundiro muringga, nguno ye bidodo ingoyingo yoro, asa, ye yanggangododo tewanggo.

32 Anutdo mande gura wesiyoro eweroyi oni gura, newendemo yetoningga ngu, asa, ngu oningga ngundo enengo naruno mandeni mete eni. Ene enengombo, enengo naruni ngu wirikoya sobowooni.

33 Yo, Anutdo enengo ko ngu bidodo nenengo

oorengo tete. Ene ko oo buribari ma tete. Ngundiro nangge, noore nguya nowoondonani guranangge yero, ko gobooro metemi nenengo tewato.

34 Bare ngu Kristen oniro yowuru bidodo nguno, ene komo neneteya oriyi. Ene mande gura ma ewero. Mamana mandeno ngundiro eteku ngu, bare ene tabango oni nowoondoyemo oriyi, ero eyingo.
35 Bare ene mande gura gome ma ingoro ngu, asa, enengo yano enengo kamesumooyemo sumoo etoyiga, nguno muri etoyi ingowanggo. Ene baredo Kristen simoo barero yowuruno, mande eweroyi ngu nenengo kini.
36 Ye bine ngandiro ingootenggo? Noorendo Anutro mande ngu simburi tero, ko, noorendo nangge mande ngaro murini bidodo ingomukooteto. Ero ingootenggoku, ngu hamoo oorengo kini.

37 Ene oni onendo Anutro mandeni nga wesiyoro eweroyi, ngundi enendo Yuka Kundingiyimbo kingo oo duwoo yowoku, ngundo ene komo ingoyi. Nga mandega nondo nakangootenoku nga ngu, Oo Bidodo Simburi, nguro mamana mandeni.
38 Ene oni gura Anutro mamana mande ma ingoro, keyowaku ngu, asa, ye nguya enengo mandeni ma ingowero.
39 Arisa, ye Kristen konebane, ye komo Anutro mandeni nga wesiyoro ero, etuyeroweroyi kongga, ngaro hahangeya, yanggango teyi. Ngundiro nangge, ye Anutro Yukani nguro

mande bungeyi gura guranonggo mande eweroyi
muringga, nguro roogo ma tewero.
40 Ye Anutno yambo mande tewero ngu, ye
komo oo bidodo teya, gome yoonenengoya yeya,
ngunonggo ye ko ngu enengo narunimo teyi.

15

Krayis Kumooro Ko Ootoogeyingo

1 Ye Kristen dobookurine, no yengo
ingonduduye, ko yokutuyerooteno. No Anutro
mande keta gome nenengo kuri etoowe, ingoro
yowonggoku, ngu nowoondoyemo yanggango
ooroote.
2 Ene nondo Anutro mande gome ketangga
nga yeno ewonoku, ngu gome dowoowanggoku,
ngundo ye yoyoote. Ene ye mande ngaro
nowoondoyemo hamoo ma tetenggoku ngu, asa,
ye oonootewanggo.
3 Nondo mande ye kuri yunowonoku ngu,
ndawugaro nguro, no komo ye tunoo oorengo
ingootenggoku, ngu ingowero ngandiro ero
etuyerowono. Anutro mande nakayano
ngandiro ete. Krayisdo noorengo bidodoboro
weti mbumbuwanani andangeweroyimboro
kumooyingo, ero nakangoyingo.
4 Krayis Yisas kumootoni, bingo yoro, mereno
merengooyingo. Ene Anutro mande nakaya
ngu keyoro, naru kabusagomo ko yokutuwootoni
ootoogeyingo.
5 Ootoogero, Pita, oowooyi gura Sipas, ngu
doongeyimo tunootero, kootuyisina, enengo
kirikiri oni kande eraya kegidemboro erayaga

(12), ngu doongeyemo nguya tunootetoni
kenoyingo.
6 Kootuyisina, Yisas Krayisdo, Kristen oni do-
bookurinani urungga oorengo (500) dagaro, ngu
doongeyemo tunootetoni kenoyingo. Ngu Kris-
ten oni dobookurinani nguromu gidare oodoyi,
gidare kuri kumooyingo.
7-8 Ngu naruno nguno, Yisas Krayisdo,
Yemus doongeyimo tunootero, kootuyisina,
Aposel oni bidodo doongeyemo nguya
tunooteyingo. Kootuyisina, no doongenemo
nguya, tunooteyingo. Ene nono ngu sodedo
oorengo tunootetoni, kenoro, nowoondone
yowoorengootoni, enengo ko oni teyingo.
9 No, ngu Aposel oni, nguro kewooroyemo oni
owoorongo bodaga. Onindo noya Aposel eweroyi
nguya kini. Ndadiro nguro, nondo kuri Anu-
tro Kristen oni simoo bare yutoro yowoosooro,
yomburiyeroro oruwono.
10 Ene Anutro sumangenimo, no ataga oo-
rootenoku muringga nga ngu, no komo ngundiro
oruwano. Anutdo sumangengga nunowoku ngu,
nono engge urungga tunooteteku ngu, nguno no
komo ko yanggango tero, Aposel oni gidarega
dagayeroro ko tewono. Ene ko ngu nondo ma
teteno. Kini, Anutro sumange ngu noya oodoni,
ngunonggo no ko ngu teteno.
11 Nondo Anutro Mande Keta Mesarango yeno
wesiyoro ewonoku, ngundi Aposel oni gidare-
gado ewonggoku ngu, ngu noore bidodo Anutro
mande keta gomengga nga nangge yootunoro
ewootoku, nguno ye kuri nowoondoyemo hamoo
tewonggo.

Kootuyisina Oni Kumooyingo Ngu Bidodo Ko Ootoogewanggo

12 Yo, noorendo suwooyi sano Krayis ngu ku-
moononggo, Anutdo ko yokutuwootoni, ko keta
ootoogeyingo, ero eteto. Ndawugaro ye ke-
wooroyemo, ngunonggo oni gidaregado ngandiro
etenggo. Oni kumooro ko ma ootoogewanggo.
Ndawugaro ene ngundiro etenggo?
13 Ene oni kumoononggo ko ma ootoogeweroyi,
ngu hamoo tetoni ngu, asa, Anutdo Krayis
nguya, merenonggo ko ma yokutuwooro yeni
ootoogeweroyi, eyingo.
14 Ngundiro nangge, kuri Anutdo Krayis hamoo
ma yokutuwooyingo ngu, asa, nga mandega,
noorendo ero koyi tetetoku, nga nguya nguro
enggeni kini. Yengo nowoondoyemo hamoo
teyingongga nguya enggeni kini.
15 Ngundiro tetoni ngu, arisa, noorendo
Anutro mande etetoku nga, ngu godange
mande. Ndadiro nguro, noorendo ngu kuri
tunoo oorengo ngandiro ewooto. Krayis ngu,
Anutdo kuri merenonggo yokutuwootoni, ko
ootoogeyingo, eyingo. Ngu hamoo Anutdo oni
kumooyingo ngu ma yokutuyeroweroyi ngu,
asa, Anutdo Krayis nguya ma yokutuwootoni
ootoogewa.
16 Yo, Anutdo oni kumooyingo ngu hamoo
ma yokutuyeroweroyi ngu, arisa, noore
komo ngundiro ewato. Anutdo Krayis nguya
merenonggo ma yokutuwootoni, ootoogeyingo,
ewato, eyingo.
17 Ene Anutdo kuri Krayis merenonggo hamoo
ma yokutuwooyingo ngu, asa, yengo nowoon-

doyemo hamoo teyingongga, ngu kingo tetenggo.
Ye ngu ataga yengo weti mbumbuwayemo nguno
oorootenggo.
18 Asa, oni Krayisro nowoondoyemo hamoo
tero kumoowonggoku ngu, ene nguya oonootero
kinitewanggo.
19 Noore Krayisro nowoondonanimo hamoo
tetoni, Krayis sobowooro ootooro, ngunonggo
noore mera ngaro oo nguno keta oruweroyiga,
nguno nangge oruwatoku ngu, asa, oni bidodo
nowoondoyi urungga oorengo, noorengo
teyunowanggo.

20 Ngundiro nguya kini. Ngu hamoo
oorengo! Krayis ngu kumootoni, Anutdo kuri
yokutuwooyingo! Yisas Krayis ngundo oni
kumooyingo nguro koreteyunoro ootoogeyingo.
Ngu ngandiro: Yisas ngu kono oowari koretero
enggero mandoni yeteku, ngundiro teyingo.
Yisas koretero ootoogeyingo, ngundiro oorengo
Kristen oni nguya, kootuyisina hamoo oorengo
ootoogewanggo.
21 Yo, oni gurado kuri kumoo muringga, ngu
yeni tunooteyingo. Ngundiro nangge, oni gu-
rado, ngu oni kumooyingo ngu yoyeni, ko
ootoogeweroyi muringga, ngu yeni tunooteyingo.
22 Ngu ngandiro: Adamnonggo, ngu oni bidodo
kumootenggo. Ngundiro nangge, Krayisnonggo,
ngu enengo Kristen oni bidodo, ko keta ootooge-
wanggo.
23 Ngundiro tero, noore bidodo noorengo
naruno songo songo ootoogewato. Koretero,
Krayisdo ombutoni, ngu keyoro, Yisas Krayis
sambo endemonggo ko ombuteku naruno,

enengo oni simoo bare nguya ko keta
ootoogewanggo.
24 Ngu narunggano nguno, oo bidodo kinite-
mukootoni ngu, asa, ngu naruno, Krayisdo ngu
Gabuman tabango Anutya mundi tetenggoku,
ngu bidodo merako ngano oorootenggoku, ngu
bidodo woongooni umukowa. Ngundiro tero,
asa, Yisasdo enengo oni simoo bare sobowooteku
muringga, ngu eweyi Anut kandeyimo yewa.
25 Ndadiro nguro, Krayisdo, ngu komo Oo
Bidodoboro Simburi Urungga oorengo oruwa.
Ngundiro tero oode, oororo, enengo mundi oni
bidodo yoyeni kinitemukowa.
26 Yisas Krayisdo mundi oni ngu yeni kinite-
mukootoni, asa, kootu wenga kumoo muringga
nguya yeni kinitewa.
27 Anutro mande nakaya nguno ete.
Anutdo oo bidodo yeni Krayis tanggeyimo yetoni,
ngundo sobowoowa, eyingo. (Sam 8:6)
Ndadiro nguro, Anut enengombo oo bidodo
Krayis tanggeyimo wata yewa. Nguro ngu, noore
kuri ingooteto. Anut enengombo ngu Krayis
newendemo ma oruwa. Ene oo songo bidodo ngu
Krayis newendemo yemukoyingo.
28 Ngundiro yemukoro, asa, ngu narunggano
nguno, Anutro Nangoni Yisas enengombo ngu,
ene oororo, oo bidodo kuri yeni tunooteyingo,
Anutga ngu keyi damonimo uro oruwa.
Ngundiro tero, Anut enengombo ngu oni oo
bidodoboro tabango urungga oorengo oruwa.
29 Oni gidaregado kuri ngandiro eyingo.
Anutdo oni kumooyingo ngu, ko yokutuyerootoni
ma ootoogewanggo, ero ingootenggo. Ngundiro

mande hamoo tetoni ngu, ndadiro nguro, oni gidaregado oni kumoowonggoku, nguro ingondudu tero, ene ngu musiyemo sono kundingiyi ngu gimutenggo? Ene oni kumooyingo ngu ko hamoo ma ootoogeweroyi tetoni ngu, asa, ndawugaro, oni gidaregado oni kumooyingo, nguro ingondudu tero, oni ngu hoorooweyerowero sono kundingiyi ngu gimutenggo? Hamoo oorengo, Anutdo ngu oni kumoononggo ko yokutuyerowa.

30 Yo, ngu hamoo tetoni ngu, asa, ndawugaro nguro, noorendo suwooyi sano mande, nguro muri wesiyoro ero, nguro ko yanggango tetooye, nguro onindo noore yutoro yomburiyerowero terorootenggo?

31 Ye Kristen dobookurine, ngu hamoo eteno. Nondo Krayisro oowooyi wesiyoro etenoku, nguro ngu, naru bidodomo oni nureyi kumoowa. Ngu nguya hamoo oorengo, nondo yengo noorengo Urungga Oo Bidodo Simburi Simbunani Yisas Krayis, nowoondoyemo hamoo teyingo, nguro no yengo oni oni urungga teteno.

32 Ene oni kumoononggo ko ma ootoogeweroyi tetoni ngu, asa, nondo ko yanggango tero, Epesas endemo, Krayisro mundi oni nguro yanggangoye yewe imakeyingo, ngu nondo kingo ko ngundiro tewono. Nga mandega nga hamoo tetoni ngu, asa, Anutro mandeno eteku ngandiro tewano.

Noore oowari sono oo ngu nero kingo oode, ndadiro nguro, yangeni kumooweroyi, eyingo. (Ayisaya 22:13)

33 Ene mande ewonggoku ngu hamoo kini. Ye kingo ganaganayerootenggo. Ye mande ngaro ma

wenonowero, nga mande ngano ngu ngandiro:
Noore oni muriye biyomimboya endeyootetoku,
nguno enendo noorengo murinani
ingoyingonani metemingga, ngu sodedo
yomburiyowanggo, ero eyingo.
34 Ye komo muri biyobiyomi ngu yokoya, ingondudu metemi yoya ngu, ye weti mbumbuwa ko ma tewero. Ye ingoyi. Oni gidarega ye kewooroyemo nguno, ene Anutro nowoondoyemo hamoo ero ma ingootenggo. Nondo nga mandega etenoku nga, ngu ye oyimoyeroni, ero eteno.

Goweyi Ko Ootoogeweroyi, Ngu Guradiro Oorengo

35 Oni gurado ngandiro sumoo ewa. Oni kumooyingo ngu, ndadiro tero ko ootoogewanggo? Ene ndadiro goweyega yoro, ko ombuwanggo? Ero sumoo ewa.
36 Ge wenonoyingo oni! Ge nggire yuwooyi miteku ngu, ene mbongeyi keta ooretoni, ngu ene koretero yuwooyingga ngu, buwoo yete.
37 Ngu oo yuwooyingga mitenggoku ngu, oo yuwooyi ngu, wimbuyi mbongeyi oo ngundiro kini. Ngu kingo tanggori nangge mitenggo. Ngundiro oo ngu, Rayis, nggire, ngundi oo yuwooyi gura bine, ngu nangge mitenggo.
38 Ene Anut enengo tewero ingooteku, ngunonggo oo yuwooyi gura gura, ngu songo songo goweye guradiro guradiro yunoyingo.
39 Enengo goweye bidodo ngu guranangge ngundiro kini. Kini, Anutdo goweye gura gura yunoyingo. Ene oni simoo barero goweye ngu guradiro, se, bo, kare goweye ngu songo, nu

goweye ngu songo, wendeyimo iso nguro goweye
ngu songo yunoyingo.
40 Sambo meraro oo goweyari, songo songo
oorooteri. Samboro oo duridarini ngu guradiro,
ko meraro oo duridarini nguya guradiro.
41 Ogisa ngu ene duridarini songo, kombo
ngu ene duridarini songo guradiro, tootu nguro
duridarini songo guradiro nguya. Tootu ke-
wooroyemo nguya duridarini ngu songo gu-
radiro guradiro ooroote.
42 Oni kumooyingo nguro ootoogeyingo nguya
ngundiro nangge. Goweyi noorendo meren-
gootetoku, ngu buwoo yete. Ene goweyi keta
yokutuwootoni ootoogeteku, ngu hamoo oorengo
ko ma buwoo yewa.
43 Yo, goweyi noore merengoowootoku ngu,
ene oowooyi bingamini ko yanggangoni nguya
kini. Ene goweyi ko keta yokutuwootoni
ootoogetekungga ngu, ene oowooyi bingami ko
yanggangonidodo.
44 Ngundiro nangge, goweyi noore meren-
goowootoku, ngu mera ngaromu. Goweyi
merenonggo ko yokutuwootoni ootoogetekungga
ngu, Samboro goweyi. Yo, mera ngaro goweyi
nguya oodoni, ko Samboro goweyi nguya oo-
roote.
45 Anutro mandeno nguya nakangoro eyingo.
Oni koretero gogoro, Adam ngu enengo
keta oruweroyiga Anutdo inootoni
tunooteyingo, eyingo. (Yenisis /Stat 2:7)
Ene Adam kootu wenga tunooteyingongga, ngu
Krayis. Anutdo Krayis ngu keta oruweroyi gu-
radiro inoyingo. Ngundiro nangge, Krayisdo

oni enengo nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu
enengo ketangga sugi sugi oruweroyi ngundiro
yunowa.
46 Ene samboro goweyi keta oruweroyiga, ngu
koretero ma tunooteyingo. Kini, ene mera
ngaro goweyi keta oruweroyiga ngu koretero
tunooteyingo. Samboro goweyi keta oruweroyiga
ngu, ene kootu oorengo tunooteyingo.
47 Oni koreteyingo ngu, mera ngaromu, Anutdo
mera ngando oni yeyingo. Ene oni kootungga
ngu, Anutro sambo endega, nguro oni.
48 Noore mera ngaro oni bidodo ngu, oni mera
ngando yeyingongga ngundiro. Oni bidodo
sambo endeboromu ngu, noore bidodo sambo
endeboro oningga ngundiro tunootewato.
49 Ataga ngano ngu, noore mera ngaro oni ki-
rarongo oorooteto. Ngundiro nangge, kootuy-
isina, noore sambo endeboro oningga ngu ki-
rarongo tunootero oruwato.

50 Kristen dobookurine, no yeno nenengo
oorengo eteno. Mera ngaro oni ngu, ene
mete Anutro endega nguno enengo oni simoo
bare sobowooteku, nguno ma uro oruwanggo.
Ndadiro nguro, noorengo gowenani ngu mera
ngaromu nangge. Ngundiro nangge, noorengo
gowenani kumooro biyomi yeweroyi, ngundo
sambo ende kumooro ma biyomi yeweroyi
musiyongga, nguno hamoo oorengo ma oore-
wato.
51-52 Ye ingoyi! No mande kombiteyingo gura
yeno ero etuyerowero. Noore gidarega bidodo
ma kumootooye, ene noore bidodo komo gowe-
naningga nga, ngu yowoorengootoni, samboro

goweyi tunootewa. Yo, naru wenga tetoni, unggu uwootoni, ngguyi utoni, oni kumooyingo ngu ootoogero, goweyi ketangga ngu yoro, nguro ene ko ma kumoowanggo. Ngu narungga nguno, noore sodedo doongeparero ngundiro nangge kenootooye, noore bidodo gowenani yowoorengootoni, ene samboro goweyi ngu yoro tunootewa.

53 Ngu naruno nguno, noorengo merako, ngano gowenani buwoo yeweroyi ngu yokoro ngu, sodedomangge, noorengo gowenani keta ma buwoo yeweroyi ngu yoro, samboro gowenani keta tunootewato. Yo, noorengo samboro gowenani ketangga ngu ko ma kumooro buwoo yewa.

54 Asa, ngu narungga ngu tunootetoni, oo kumooro kinitewerroyi ngu yokoro, ene oo suwooyi sano sugi keta oruweroyi ngu yoro nenggurongootoni, nguno Anutro mande nakaya ngu, engge tunootewa. Anutro mandeno ngandiro eyingo.

Anutro yanggangoni ngundo kumooweroyi muringga ngu yeni kiniteyingo, eyingo. (Ayisaya 25:8)

55 Anutro mande nakaya gura ngundiro ete.

Kumoo, gengo yanggangongge ndadiro? Kumoo, ge ogingo gura teweroyi yanggangongge kini, eyingo. (Hoseya 13:14)

Hamoo oorengo, ngu naruno Anutdo kumooweroyi muringga ngu yeni kinitewa.

56 Kumooweroyi nguro sosoreteku ngu ngandiro: Oni enengo weti mbumbuwa tewonggoku, nguro gumi ogingo yowanggoku, nguro sosoretenggo. Ndadiro nguro, oni merako ngano oruwong-

goku ngu, ene Anutro mamana mande ma key-
owonggo!
57 Ene noore Anutno esosootetooye, noorengo
Urungga Oo Bidodo Simburi Simbunani, Yisas
Krayis, nguro yanggangoni, nguno noore
yoyeni, weti mbumbuwa teweroyi muri,
ko kumooweroyi muri, ngu bidodo dagaro,
yanggango yowato.
58 Arisa, ngundiro nguro, ye noro Kristen do-
bookurine oorengo, ye komo nenengo yanggango
dikaya oriyi. Ngundiya teya ngu, Urungga Oo
Bidodo Simburi Simbunani, Yisas, nguro koni
ngu suwooyi sano yanggango teyi. Ye ngandiya
ingoyi! Ye Oo Bidodo Simburi Simbunani, Yisas,
nguro koni tewonggoku, ngu kingo duwoo ma
yokowanggo.

16

Beye Yowuruwooro, Ngundo Anutro Oni Simoo Bare Hoorooweyeroweroyi

1 Nondo ataga beye yowuruwooro Anutro oni
simoo bare Yerusalemno oorootenggoku, ngu
yunowero mande eteno. Nondo kuri ngu kongga
ngu tero, Galesiya merako, Kristen simoo bare
etuyerowonoku ngu, ye nguya komo ngundiya
teyi.
2 Sande naru bidodomo, ye bidodo songo
songomo, ye komo nguro ingondudu teya, yengo
digi beye usowooya, gumi gura yengo yano
yetoyiga, nguno orini. Ngundiro tero oodoyi ngu,
kootuyisina, no tanggeyemo nguno toongetoowe,
ye nguro koyi eririnonggo tero, digi ma erewe-
wanggo.

3 Kootuyisina, no nguno mayetoowe, yen-
gombo oni gidarega rogoyerootoyi, nondo so uyi
nakangoro oni ngu yunootoowe, ngundo yengo
beye oo kingo duwoo esosootero yetenggoku, ngu
yoro, Yerusalemno oororo yunowanggo.
4 Ene nondo eneya oorowuwero ingoro ngu,
asa, no eneya oorowuwato.

Pol Ene Korind Merako Kristen Oni Simoo Bare Yeyowero Endeyowa

5 No ngu koretero, Masedoniya mera ngu ke-
wooro oorengo usowooro, yade yade oororo, asa,
no ye yeyowero oororo tunootewano. Yo, no
komo Masedoniya mera kewooro oorengowoore
oorowuwano.
6 No ngu yeya naru gidega oruwato, bine,
ngundi midugu naru ngu bidodomo yeno
oruwano, bine? No watayi kini. Ene kootuyisina,
no ndano toongewero tetoowe ngu, ye mete
digi oo gidaregado hoorooweneroot oyi, no
toongewano.
7 Ye ingootenggo. No ataga, ye yeyoro
yoyokoro, sodedo ko toongeweroyi nguya kini.
Kini, Urungga Oo Bidodo Simburi Simbunani
Yisas, ngundo ma sorenerootoni ngu, asa, no yeya
nguno naru pirunggayi oruwero ingooteno.
8 Ene no Epesas endemo ngano oodoowe, Yuda
oniro naru kundingiyi, oowooyi Pendikos om-
buyingo, nguro naruwo tunootewa.
9 Ndadiro nguro, oni simoo bare urungga
Anutro mande ingoweroyi sobonerootenggo.
Nguro ngu, Anutdo ene nowoondoye yeni tango
yetoni, nguro no ngano ootooro, enengo mande
keta mesarango ngu wesiyoro etuyerowano.

Ene oni oowooyingga noro mundi tero, oorene ukingowero tero oorootenggo.

10 Kootuyisina ngu, Timooti ye tanggeyemo nguno mayetoningga ngu, yendo komo gome sobowooro kawararangootoyi ngu, asa, Timooti ene newende metemi imakeyingo ingoro, ene ye kewooroyemo nguno yeya gome oruwanggo. Ye ingoyi. Timooti ngu, ene Urungga Oo Bidodo Simburi Simbunani Yisas, nguro koni gome nondo ko tetenoku, ene nguya ngundiro ko tete.

11 Ngundiro nguro, ye gurado ngandiro ma ingowero. Timooti ngu ko gome ma tewa, ero ma kootu inowero. Kini, ye komo ene yeyiga newende imakeyingo sumangedodo teya oodega, kootuyisina yoya ooreko yokootoyiga, ene nono ko ombuwa. Nondo ngu eneya Kristen dobookurine gidarega, enedodo ombuweroyi nguro soboyerooteno.

12 Noorengo Kristen doboonani Apolos, nguro mandeni ngu ngandiro: Nondo naru urungga Apolos eriringowonoku, ene Kristen oni dobookurinani gidarega nguya, ye tanggeyemo nguno ye yeyowero oorowuweroyimboro. Ene Apolos ngu, nga naruno ngano oorowuweroyi ngu yokoote. Ene kootuyisina oore gura kenoro ngu, asa, ene yeno oorowuwa.

Mande Gumi Gidarega

13 Ye komo gome doongedoongoodoongo teya, yengo nowoondoyemo hamoo ngu gome sobowooya yanggango teya, ye sosorero ma oruwero. Kini, ye komo yanggangoyedodo teya oriyi.

14 Yengo oo tetenggoku, ngu bidodomonggo, ye
komo nowoondoyi teweroyi murimo nguno teyi.

15-16 Ye Kristen dobookurine, ye Stepanas
simoonggororo ingootenggo. Enendo koretero,
Akayiya merako Kristen teyingo. Ngundiro tero,
enengo ingondudunonggo, ene Anutro oni simoo
bare hoorooweyeroweroyi, ko, ngu teyingo. No
ngu oni ngundiro mande muriye gome teten-
goku, nguno ye nguya ene keyeroya, ye ngundiya
teyi, ero ingooteno. Yo, nondo ye yokutuye-
rootenoku, ngu ye oni ngundiro ngu keyeroro, ko,
ndawu oninggado oni bidodo hoorooweyeroro
tetenggoku, ngu keyoyingo. Ye ene nowoon-
doyemo uya, ngunonggo yanggango dikaya teyi,
ero ingooteno.

17 Stepanas, Pootunetas, Akayikas, garo ngu,
ene no tanggenemo mayetoyi, yeyoro, nguro no
enengo oni oni urungga tewono. Ndadiro nguro,
ye ngano ma ombuweroyi kini, nguro enendo ye
hoorooweyeroro, nono ombuwonggo.

18 Yo, nga oni kabusaga ngando noro nowoon-
done yeyi imaketeku, ngandiro ye nowoondoye
yeyi imakewoku, ngundiro tewonggo. Nguro
ngu, ye komo oni ngundiro ngu bingamiye, eya
okooyi.

19 Anutro Kristen oni simoo bare Esiya merako
oorootenggoku, ngundo ye kambayerootenggo.
Akuwila ko Prisila erambarisa, nguro yano Kris-
ten simoo bare suwooyi sano mayero, yowu-
ruwooro oorootenggoku, ngu bidodo nguya Oo
Bidodo Simburi Simbunani Yisas, ngu oowooy-
imo nguya ye kambayerootenggo.

20 Kristen dobookurinani ngano, ngu bidodo
ye kambayerootenggo. Ye bidodo songomo
songomo, Kristen dobookuriye sumangenonggo
kandeye dowooyi.
21 No, Polndo nenengo kandenembo, nga kam-
bayeroyingo mandega nga nakangooteno.
22 Oni gura ene Yisasro ma ingoro, nowoondoye
Oo Bidodo Simburi Simbunani, nguno ma yero
ngu, asa, Anutdo ene kumana biyomi inowa.
Noorengo Oo Bidodo Simburi, ge ombu!
23 No Oo Bidodo Simburi Yisas, nguno yem-
boongetoowe, gedo sumangengge ngu, ene kutu-
wooyunootooga oriyi, ero yemboongeyingo.
24 Krayis Yisas oowooyimo, no nowoondone ye
bidodo yunooteno. Ngu hamoo.

ANUTRO MANDE KETA
The New Testament in the Rawa Dialect of the Rawa Language of Papua New Guinea
Nupela Testamen long tokples Rawa long Niugini

copyright © 1992 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Rawa (Rawa) (Rawa)

Dialect: Rawa

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-No Derivatives license 4.0.
You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2016-09-22

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 1 Oct 2024 from source files dated 31 Aug 2023
7f5bc84a-4dea-522b-980c-a11c545b87cc